

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
CIVILINĖS JUSTICIJOS INSTITUTAS

BRIGITA RAMANAUSKIENĖ
(CIVILINĖS TEISĖS PROGRAMA)

SUTARTIES KONCEPCIJA IR JOS PRAKTINĖ REIŠMĖ KONTINENTINĖS IR
BENDROSIOS TEISĖS SISTEMOS VALSTYBIŲ TEISĖJE

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Prof. dr. Asta Dambrauskaitė

VILNIUS, 2015

TURINYS

ĮVADAS	3
1. SUTARTIES APIBRĖŽIMAS	7
1.1. Susitarimai ir vienašaliai sandoriai	7
1.2. Neatlygintiniai pažadai	10
2. SUTARTIES ELEMENTAI	11
2.1. Europos sutarčių teisės principai (PECL)	11
2.2. Bendrosios pagrindų sistemos projektas (DCFR)	12
2.3. Anglija	14
2.4. Škotija	17
2.5. Jungtinės Amerikos Valstijos	18
2.6. Prancūzija	19
2.7. Italija	24
2.8. Olandija	27
2.9. Vokietija	28
3. PAPILDOMI SUTARTIES ELEMENTAI	31
3.1. <i>Causa</i> doktrina kontinentinės teisės sistemoje	31
3.1.1. <i>Cause</i> doktrina Prancūzijos teisėje	31
3.1.2. <i>Causa</i> doktrina Italijos teisėje	35
3.1.3. <i>Causa</i> doktrina Lietuvos teisėje	36
3.1.4. <i>Causa</i> doktrina Olandijos teisėje	38
3.2. <i>Consideration</i> doktrina bendrojoje teisės sistemoje	39
4. SUTARTIES APIBRĖŽIMAS IR SUTARTIES ELEMENTAI LIETUVOS TEISĖJE	45
5. TEISĖS INSTRUMENTAI, ATLIEKANTYS <i>CAUSA</i> IR <i>CONSIDERATION</i> FUNKCIJAS ...	51
6. SUTARTIES ESMEĮ AIŠKINANČIOS TEORIJOS	58
IŠVADOS	60
LITERATŪRA	62
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	65
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	66
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	67
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	68

IVADAS

Tiriama problema. Sutartis laikytina vienu svarbiausiu ir labiausiai paplitusiu įrankiu fizinių ir juridinių asmenų atitinkamiems interesams suderinti. Sutarties pagrindu yra sukuriami, pakeičiami ar panaikinami civiliniai teisiniai santykiai. Dažniausiai vienos valstybės sutarčių teisės reguliavimas skiriasi nuo kitos valstybės sutarčių teisės reguliavimo. Kyla klausimas, ar yra sukurta viena lanksti ir visapusiška sutarties sampratos teorija, kuri taikoma kontinentinės ir bendrosios teisės tradicijų valstybėse?¹ Ar kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybėse sutarties elementai yra vienodi? Ar skirtingose valstybėse, kurios priklauso tai pačiai teisės tradicijai, galioja ta pati sutarties samprata ir sutarties galiojimui naudojami tie paties sutarties elementai?²

Baigiamojo darbo aktualumas. Sutartis laikytina labiausiai paplitusia sandorių rūšimi³. Sandoriai pradėti sudarinėti įvairiuose pasaulio regionuose jau prieš tūkstantmečius⁴. Ne vienos valstybės civiliniame kodekse, teismų suformuotoje praktikoje ar mokslinėje teisės literatūroje yra pateikiama sutarties koncepcija. Poreikis skirtingose valstybėse reglamentuoti sutarties sampratą sietinas su visuomeninių santykių išsivystymu. Be to, laisvas asmenų, prekių, paslaugų ir kapitalo judėjimas Europos Sąjungoje bei tarptautinė migracija lemia tai, kad teisininkams vis dažniau tenka susidurti su nevienodu sutarties sampratos suvokimu įvairiose teisinėse sistemose. Atkreiptinas dėmesys, kad lietuvių kalba šaltinių apie sutarties koncepciją ir jos reikšmę kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje yra vos keli. Taip pat, suvokti sutarties koncepciją ir iš jos išplaukiančią praktinę reikšmę įvairiose valstybėse aktualu ir todėl, kad kitų valstybių teisėje sukurtas taisyklės galima įvairiais būdais panaudoti nacionalinėje teisėje, nepaisant to, kuriai teisės sistemai valstybė priklauso. Teisininkai kontinente naudodavo lyginamąją sutarčių teisę kaip pagalbines priemones aiškinant jų atitinkamą nacionalinę teisę, siekiant patobulinti nacionalinius įstatymus ir užpildyti nacionalinių kodeksų, įstatymų ar teismų praktikos spragas⁵. Anglijos teisėjai, kaip ir kiti teisėjai iš kitų bendrosios teisės tradicijos valstybių, semdavosi įkvėpimo iš kitų bendrosios teisės tradicijos valstybių (pvz.: iš Jungtinių Amerikos Valstijų, Australijos ar Kanados) teismų praktikos ir taip patobulindavo savo vidaus

¹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia, 2013, p. 25.

² *Ibid.*

³ Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D., Cirtautienė, S., ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vadovėlis. Ketvirtoji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 116.

⁴ Baranauskas, E., Karulaitytė – Kvainauskienė, I., Kiršienė, J., Pakalniškis, V. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Antroji laida. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 319.

⁵ Kadner Graziano, Th. *Comparative Contract Law. Cases, Materials and Exercises*. Palgrave Macmillan, 2009, p. 8.

teismų praktika⁶. Nuo 1990 m. pradžios Anglijos teisėjai vis labiau atsižvelgdavo į kontinente esančių valstybių įstatymų leidybą ir teisminę praktiką⁷. Be to, užsienio valstybių civilinės teisės analizė padės suvokti savo nacionalinės teisės privalumus ir trūkumus, vienodinti skirtingų valstybių civilinės teisės institutus, mažinti nacionalinių teisės sistemų skirtumus, geriau pažinti savo nacionalinės civilinės teisės institutus (rengiant dabar galiojantį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą buvo remiamasi užsienio šalių teise)⁸.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Sutarties samprata ir jos reikšmė įvairiose valstybėse, *soft law* instrumentuose – Europos sutarčių teisės principuose (PECL), Bendrosios pagrindų sistemos projekte (DCFR), yra daugiau ar mažiau išnagrinėti įvairių užsienio autorių ir yra nemažai darbų ne lietuvių kalba apie tai, kaip skirtingose valstybėse, PECL ir DCFR suprantama sutartis, tačiau nėra lietuvių kalba darbo, kuris išsamiai aptartų atskirų kontinentinės ir bendrosios teisės valstybių, PECL ir DCFR suformuotas sutarties sampratas, sutarties elementus, kartu pateikiant kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių, PECL ir DCFR, tos pačios teisės sistemos panašumus ir skirtumus dėl sutarties sampratos ir jos praktinės reikšmės. Taip pat bus pateikiamos skirtingų autorių nuomonės dėl tam tikrų dalykų vertinimo.

Lietuvių kalba apie sutarties sampratą ir jos praktinę reikšmę kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje galima rasti A. Dambrauskaitės ir A. Tikniūtės straipsnį, pateiktą knygoje „Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste“ (2013 m.), kuriame daugiausia dėmesio skirta atskleisti abstrakčios naudos (*consideration*) doktriną bendrojoje teisės sistemoje, Prancūzijos sutarties pagrindo (*cause*) doktriną, Lietuvos sutarties sampratą, tris sutarties teorijas, taip pat aptariama sutarties samprata *soft law* instrumentuose. Be to, knygoje „Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste“ (2013 m.) galima rasti ir A. Dambrauskaitės rašytą skyrių apie sutarties formą kai kuriose užsienio valstybėse, *soft law* instrumentuose ir Lietuvos teisėje. Taip pat apie sutarties elementus atskirų valstybių teisėje rašė ir V. Mikelėnas knygoje „Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija“ (1996 m.). Taigi, lietuvių kalba literatūroje apie sutarties sampratą ir jos praktinę reikšmę kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje buvo daugiau dėmesio skirta tam tikrų klausimų atskleidimui, mažiau dėmesio skirta jų palyginimui tarp skirtingų valstybių.

Vakarų Europoje yra atliktas ne vienas plataus masto sutarčių teisės lyginimas, iš kurių populiariausi yra H. Kotz ir A. Flessner studija „*European contract law*“ (1997 m.), K. Zweigert ir H. Kotz studija „Lyginamosios teisės įvadas“ (vertimas į lietuvių kalbą 2001 m.), H. Beale ir

⁶ Kadner Graziano, Th., *supra* note 5, p. 8.

⁷ *Ibid.*

⁸ Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 83-84.

kt. studija „*Cases, Materials and Text on Contract law*“ (2002 m., antroji laida 2010 m.), Th. Kadner Graziano studija „*Comparative Contract Law. Cases, Materials and Exercises*“ (2009 m.)⁹.

Šio darbo apimtis neleidžia nagrinėti sutarties koncepcijos ir jos praktinės reikšmės visose kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybėse, todėl daugiausia dėmesio skirsime Lietuvos, Prancūzijos, Italijos, Vokietijos, Olandijos sutarčių teisei, kaip kontinentinės teisinės sistemos atstovėms, ir Jungtinės Karalystės, Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) sutarčių teisei, kaip bendrosios, arba anglosaksų (precedentinės), teisinės sistemos atstovėms. Taip pat aptarsime PECL ir DCFR pateiktą sutarties suvokimą.

Baigiamojo darbo reikšmė. Kadangi vystosi tarptautinė prekyba ir ekonominis bendradarbiavimas, teismas vis dažniau tenka taikyti užsienio valstybių teisę¹⁰. Užsienio valstybių civilinės teisės žinių reikia bet kuriame valstybiniame ir privačiame sektoriuje dirbančiam teisininkui¹¹, todėl tiek teorine, tiek praktine prasme labai svarbu suvokti ne tik nacionalinės teisės sutarties sampratą, kas laikoma sudaryta sutartimi nacionalinės teisės prasme, bet ir suprasti užsienio valstybių, PECL ir DCFR suformuotas taisykles dėl sutarties sampratos ir sutarties galiojimo. Šiame darbe atskleistas užsienio valstybių, PECL ir DCFR sukurtas taisykles dėl sutarties sampratos ir jos esmės bus taip pat galima panaudoti tobulinant nacionalinius teisės aktus, teismų praktiką ar užpildant jų spragas.

Tyrimo tikslas. Palyginti sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje, taip pat palyginant PECL ir DCFR suformuotą sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1) atskleisti, kaip užsienio valstybėse, PECL ir DCFR apibrėžta sutarties sąvoka; 2) atskleisti sutarties galiojimui būtinus elementus pasirinktų kontinentinės, bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje, PECL ir DCFR, kartu pateikiant panašumus ir skirtumus; 3) atskleisti papildomus sutarties elementus kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje bei pateikti jų panašumus ir skirtumus; 4) atskleisti sutarties sąvoką ir sutarties elementus Lietuvos teisėje; 5) atskleisti teisines priemones, kurios atlieka *causa* ir *consideration* funkcijas; 6) atskleisti sutarties esmę aiškinančias teorijas kontinentinėje ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamajame darbe naudojami keli mokslinio tyrimo metodai: abstrakcijos, analizės, dokumentų analizės, lyginimo, loginis ir lingvistinis metodai. Abstrakcijos metodu siekiama iširti ir atrasti sutarties apibrėžimus, sutarties teorijas, sutarties elementus pasirinktose kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos šalyse, PECL ir DCFR.

⁹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 8.

¹⁰ Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt., *supra* note 8, p. 84.

¹¹ *Ibid.*

Naudojant analizės metodą sutartis išskaidoma į tam tikras dalis ir tiriama sutarties elementai pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje, taip pat PECL ir DCFR. Pakankamai daug išvadų gauta lyginamuoju metodu: sugretinus pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių sutarčių teisę, PECL ir DCFR rasti panašumai ir skirtumai. Greta šio metodo naudotas ir dokumentų analizės metodas: analizuojami pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių civiliniai kodeksai, PECL ir DCFR, suformuotos teorijos. Lingvistinis metodas taikytas aiškinant pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisę, PECL ir DCFR nuostatas. Loginiu metodu naudotasi pateikiant atsakymus į probleminius klausimus ir formuojant išvadas.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, šešios dėstymo dalys ir išvados. Įvade iškeliamos baigiamojo darbo problemos, atskleidžiamas temos aktualumas, baigiamojo darbo naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis (nurodomi autoriai, nagrinėję šią temą), darbo reikšmė, iškeliami tikslai ir uždaviniai, nurodomi naudojami metodai ir ginamasis teiginys. Pirmoji dėstomoji dalis skirta nurodyti, kur ir kaip apibrėžta sutarties sąvoka. Antrojoje ir trečiojoje dėstomojoje dalyje atskleidžiama sutarties koncepcijos praktinė reikšmė, t. y. sutarties galiojimui (sudarymui) reikalingi elementai. Ketvirta dėstomoji dalis skirta atskleisti, kur ir kaip apibrėžta sutarties sąvoka, kokie reikalaujami sutarties elementai Lietuvos teisėje, o penktoji dėstomoji dalis atskleidžia teisės instrumentus, atliekančius *causa* ir *consideration* funkcijas. Paskutinėje dėstomojoje dalyje aptariamos sutarties esmę aiškinančios teorijos kontinentinėje ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Ginamieji teiginiai. Nėra vienos sutarties sampratos teorijos: sutarties koncepcija ir sutarties elementai kontinentinės teisės sistemoje skiriasi nuo bendrosios teisės sistemos, tačiau vis dėl to galima rasti ir panašumų, taip pat tos pačios teisinės sistemos valstybės sutartį ir jos elementus traktuoja nevienodai.

1. SUTARTIES APIBRĖŽIMAS

Sutarties apibrėžimą galima rasti įstatymų leidyboje, jei ji pateikia definiciją, taip pat teismų praktikoje ir mokslinėje teisinėje literatūroje. Akivaizdu, kad sutarties apibrėžimai skiriasi priklausomai nuo tam tikros teisinės sistemos, kurioje jie randasi. Be to, yra du klausimai, kurie parodo, kaip skiriasi įvairios nacionalinės teisės sistemos: pirma, ar savanoriškas įsipareigojimas visada yra pagrįstas susitarimu, o tiksliau – ar gali įsipareigojimas kilti iš vienašalio pažado, su kuriuo kita šali nesutiko; antra, ar sutartis būtinai turi būti siejama su tam tikrais mainais.¹²

1.1. Susitarimai ir vienašaliai sandoriai

Kai kurie įstatymų rinkiniai laiko savanoriškus įsipareigojimus kaip priklausančius nuo sutarties ir sutartį kaip priklausančią nuo susitarimo. Minėtieji įstatymai taip pat nemini privalomų pažadų be akcepto arba laiko tai išimtimi. Kiti įstatymai sutartis ir pažadus, ketinančius būti įpareigojančiais be pritarimo, laiko sandorių rūšimi (*a variety of juridicial act*).¹³

Prancūzijos civilinio kodekso 1101 straipsnyje numatyta, kad sutartis yra susitarimas, pagal kurį vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam ar kitiems asmenims ką nors perduoti, ką nors padaryti ar ko nors nepadaryti¹⁴. Italijos civilinis kodeksas sutartį apibrėžia taip pat per susitarimo sąvoką ir nurodo, kad sutartis – tai susitarimas tarp dviejų ar daugiau šalių siekiant sukurti, pakeisti ar panaikinti tarpusavio teisinius santykius¹⁵. V. Mikelėno teigimu, Italijoje sutartis – tai ne teisinis santykis, o juridinis faktas, kuris sukuria pakeičia ar nutraukia teisinius santykius¹⁶.

Priešingai nei Prancūzijos ir Italijos teisė, Olandijos civilinis kodeksas laiko sutartį sandorio (*juridicial act*) rūšimi ir sutartį apibrėžia kaip kelių šalių sandorį, pagal kurį viena ar kelios šalys prisiima įsipareigojimą (prievolę) vienos ar kelių šalių atžvilgiu¹⁷. V. Mikelėnas taip pat nurodo, kad „sutartis Olandijoje laikoma viena iš sandorių rūšių“¹⁸.

Vokietijos civilinio kodekso 311 skirsnio „Įsipareigojimai, sukurti sandorių pagrindu, ir įsipareigojimai, kurie panašūs į sandorius“ 1 dalyje numatyta, kad sutartis tarp šalių yra būtina

¹² Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt. *Cases, Materials and Text on Contract Law*. Oxford and Portland, Oregon, 2010, p. 39-40.

¹³ *Ibid.*, p. 40.

¹⁴ Prancūzijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/.../Code_22.pdf).

¹⁵ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 40.

¹⁶ Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija*. Vilnius: Justitia, 1996, p. 95.

¹⁷ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 40.

¹⁸ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 106.

siekiant sukurti įsipareigojamą sandorio pagrindu ir pakeisti įpareigojimo turinį, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra numatyta įstatymu¹⁹. Matyti, kad Vokietijos teisėje įsipareigojimai gali būti sukurti ne tik sutarties pagrindu, bet tam tikrais atvejais įsipareigojimai gali būti numatyti įstatymu, tačiau kaip ir Olandijos teisė, Vokietijos teisė laiko sutartį sandorio rūšimi²⁰. V. Mikelėno teigimu, Vokietijoje sutartis suprantama kaip sandoris, kuris išreiškia daugiau nei vieno asmens ketinimą sukurti teisinius santykius²¹.

Sandoris (*juridical act*) – tai veiksmas, kuris ketinama sukurti ar pakeisti teisinius santykius tarp asmenų, kurie veikia. Taigi, Olandijoje ir Vokietijoje dvišalė sutartis (pagal kurią kiekviena šalis prisiima įsipareigojimų) yra sandoris, į kurį būtinai įtraukiamos abi šalys. Taip pat sandoriai gali būti vienašaliai, kurie gali daryti įtaką asmens teisiniam statusui prieš kitą asmenį, nepaisant to, ar kitas asmuo sutiko, pvz.: Vokietijos teisėje atlygio pažadėjimas sukuria įsipareigojamą, bet tai nelaikoma sutartimi, taip pat yra ir su pasiūlymu (kuris privalomas siūlytojų tam tikrą laiką) ar pranešimu apie sutarties negaliojimą ar nutraukimą.²²

Kiekviena sistema pripažįsta bent vieną vienašalį sandorį, pvz.: pranešimą pagal sutartį, ir paprastai vienašaliai sandoriai nėra įtvirtinti sutarties ar įsipareigojimo apibrėžime, pateiktame įstatymų leidybos²³.

PECL nenurodo sutarties apibrėžimo, tačiau 2:107 straipsnis numato privalomo pažado be akcepto atvejį²⁴, o tai reiškia, kad PECL pripažįsta vienašalius sandorius sutartimis (*aut. pastaba*). DCFR II.–1:101 dalyje pateikti sutarties ir sandorio (*judicial act*) apibrėžimai²⁵. Pagal DCFR II.–1:101 straipsnio 1 dalį sutartis yra susitarimas, kuriuo siekiama privalomų (įpareigojančių) teisinių santykių arba kitų teisinių pasekmių; tai dvišalis arba daugiašalis sandoris²⁶. DCFR II.–1:101 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad sandoris yra bet koks pareiškimas arba susitarimas, kuriuo siekiama sukurti teises pasekmes, pareiškimas arba susitarimas išreiškiamas ar numanomas iš elgesio; sandoris gali būti vienašalis, dvišalis ar daugiašalis²⁷. DCFR suformuota sutarties koncepcija leidžia vienam asmeniui prisiimti pareigas kito asmens atžvilgiu ir, aišku, leidžia sudaryti sutartį, kai abu asmenys yra įgiję priešpriešinius reikalavimus ir teises²⁸.

¹⁹ Vokietijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/).

²⁰ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 41.

²¹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 117.

²² Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 41.

²³ *Ibid.*

²⁴ Ambrašenė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 39.

²⁵ Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Outline Edition. Munich: Sellier. European Law Publisher, 2009, p. 183.

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*, p. 183.

²⁸ Ambrašenė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 39.

Kaip pažymi autoriai, „bendrojoje teisėje sutarties sąvoka yra teismų praktikos ir teisės doktrinos rezultatas“²⁹. Anglijos teisėje sutarties apibrėžimas pateikiamas mokslinėje literatūroje, o ne įstatymų leidyboje³⁰. G. H. Treitel, žymus mokslininkas, rašantis apie Anglijos sutarčių teisę, sutartį apibrėžia kaip „susitarimą, suteikiantį teisę į išipareigojimus, kurie priverstinai vykdomi ar pripažįstami teisės“³¹. V. Mikelėnas nurodo, kad yra autorių, kurie teigia, jog „sutartis – tai šalių susitarimas, sukuriantis joms pareigas, kurios gali būti įvykdytos teisine prievarta arba už kurių nevykdymą taikoma teisinė atsakomybė“³². Pastarasis apibrėžimas savo esme panašus į G. H. Treitel suformuotą sutarties sąvoką, kadangi sutartis apibrėžiama per susitarimo sąvoką ir nurodoma, jog jos vykdymui gali būti naudojamos teisinės prievartos priemonės (*aut. pastaba*). Anglijos teisė nevartoja sandorio sąvokos, tačiau tam tikromis aplinkybėmis savanoriškas vienašalis išipareigojimas gali sukelti teises pasekmes, pavyzdžiui, vienašalis pažadas, įformintas specialia forma (*deed*), gali būti privalomas šaliai vykdyti (speciali forma (*deed*) nepriklauso nuo to, ar naudos gavėjas apie tai žino)³³.

Viena iš JAV ypatybių yra precedentų teisės kodifikavimas specialiuose sąvaduose (angl. *Restatement*), vienas iš jų yra Sutarčių teisės sąvadas (*Restatement of the Law of Contract*)³⁴. Minėtas Sutarčių teisės sąvadas sutartį apibrėžia kaip „pažadą ar jų kompleksą, kurių nesilaikant suteikiama teisė į gynybos priemones ar vykdymą, kurį teisė tam tikru būdu pripažįsta kaip pareigą“³⁵. Iš pateikto JAV sutarties apibrėžimo matyti, kad sutarties sąvoka įtraukia vienašalius pažadus³⁶. Be to, JAV sutartis suprantama ir kaip rašytinis dokumentas, kuriame išreikštos šalių suderintos sąlygos³⁷. Taip pat JAV vieningas komercinis kodeksas pateikia tokį sutarties apibrėžimą: „Sutartis yra absoliuti prievolė, atsirandanti žodžiais ar kitokiu įstatymo numatytu būdu išreikšto šalių susitarimo pagrindu“³⁸. JAV mokslinė literatūra taip pat pateikia nemažai skirtingų sutarties sąvokų, pavyzdžiui, sutartis yra šalių susitarimas, kurį teisei padedant galima realizuoti, o susitarimas paprastai įvardijamas kaip daugiau nei vieno asmens tarpusavio sutikimo išraiška³⁹.

²⁹ Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt., *supra* note 8, p. 118.

³⁰ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 42.

³¹ *Ibid.* (Cituota iš: *Treitel on the Law of Contract*, 12 th edn by E Peel (London, Sweet and Maxwell, 2007) para 1-001).

³² Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 89.

³³ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 42.

³⁴ Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt., *op. cit.*, p. 92.

³⁵ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 43 (Cituota iš: *Second Restatement of the Law, Contracts 2d* (1981) vol 1).

³⁶ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 42

³⁷ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 101.

³⁸ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 101 (Cituota iš: *Uniform Commercial Code*, Art. 1-201(11)).

³⁹ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 102.

Taigi, matyti, jog sutarties apibrėžimas yra tas konceptualus dalykas, kuris skiria vieną teisės sistemą nuo kitos⁴⁰. Su tokia išvada sutinka ir šio darbo autorius (*aut. pastaba*).

1.2. Neatlygintiniai pažadai

Anglijos teisė nuo kontinentinės teisės sistemos valstybių labiausiai skiriasi tuo, kad pažadas nėra privalomas kaip sutartis, išskyrus tuos atvejus, kai tai yra paremta tam tikra nauda (*consideration*), taip pat Amerikos teisė ne visada reikalauja *consideration*, o daugiau įvairių pažadų yra vykdomi Amerikos teisėje nei Anglijos teisėje⁴¹.

Nors Anglijos autoriams įprasta sekti G. H. Treitel pavyzdžiu ir sutartį apibrėžti kaip susitarimą, kurį užtikrina teisė, tačiau kai kurie autoriai tam prieštarauja ir teigia, kad tokia definicija yra klaidinanti dėl to, kad Anglijos teisėje yra *consideration* doktrina ir Anglijos teisė nepripažįsta neatlygintinių pažadų⁴². Susitarimas neprilygs vykdytinai sutarčiai, jei nebus tam tikrų mainų ar sandorio, tai skamba lyg keitimasis pažadėta nauda, tačiau, kaip matysime vėliau, Anglijos teisėje sutartis apima ir tokius susitarimus, pagal kuriuos viena šalis nieko nepažada kitai šaliam mainais⁴³. Be to, yra autorių, kurie Anglijoje „sutartį apibrėžia kaip pažadą (*promise*) ar visumą pažadų, kuriuos šalys pripažįsta ir kurių vykdymą užtikrina teisė“⁴⁴, tačiau toks apibrėžimas taip pat negali būti laikomas tinkamu dėl to, kad sutarties sąvoka tampa klaidinanti į ją įtraukus terminą „pažadas“, nes, kaip jau buvo minėta, Anglijos teisė nepripažįsta neatlygintinių pažadų, nebent jie įforminti specialia forma (*deed*), ar, kaip matysime toliau, taikoma estoppelio doktrina (*aut. pastaba*).

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, jog Anglijoje iš esmės vyrauja kelios nuomonės dėl sutarties apibrėžimo: vieni sutartį laiko susitarimu, užtikrintu teisės, kiti – pažadu ar jų visuma, kuriuos šalys pripažįsta ir kurių vykdymą užtikrina teisė, tretieji – susitarimu, pagrįstu abipuse nauda (*aut. pastaba*). Šio darbo autoriaus nuomone, G. H. Treitel sutarties apibrėžimas yra kritikuotinas, kadangi yra per daug platus ir dėl to netikslus, o tiksliausia sutartį apibrėžti kaip susitarimą, pagrįstą abipuse nauda, kadangi Anglijos teisėje dominuoja *consideration* doktrina ir galioja bendra taisyklė, jog nepripažįstami neatlygintiniai pažadai (*aut. pastaba*).

⁴⁰ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 43.

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*, p. 43-44.

⁴³ *Ibid.*, p. 44.

⁴⁴ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 89.

2. SUTARTIES ELEMENTAI

Užsienio šalių teisės ir teisės mokslo pozicija į keliamus sutarties elementus išsiskiria, o tai ir sąlygoja skirtingą sutarties suvokimą⁴⁵, t. y. skirtingą sutarties koncepcijos praktinę reikšmę valstybėse (*aut. pastaba*).

2.1. Europos sutarčių teisės principai (PECL)

PECL 2:101 straipsnio „Sąlygos sutarties sudarymui“ 1 dalyje numatyta, kad sutartis laikoma sudaryta, jei šalys ketina teisiškai įsipareigoti ir jos pasiekia pakankamą susitarimą be jokių papildomų sąlygų, o 2 dalyje nurodyta, jog sutartis neturi būti sudaryta ar išreikšta rašytine forma, tai nepriklauso nuo jokių kitų formos reikalavimų; sutartis gali būti įrodyta bet koku būdu, įskaitant liudytojus. PECL 2:102 straipsnis nurodo, kad šalies ketinimas (valia) sutartimi teisiškai įsipareigoti turi būti nustatomas pagal šalies pareiškimus ar elgesį, kurie turi būti protingai suvokti kitos šalies. PECL 2:103 straipsnio 1 dalis apibrėžia, jog pakankamas susitarimas yra tada, kai šalys pakankamai apibūdino sąlygas taip, kad sutartis gali būti vykdytina, ir, kai sąlygos nustatytos remiantis šiais principais, o to paties straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad, vis dėlto, jei viena iš šalių atsisako sudaryti sutartį, jeigu šalys nesutaria tam tikru klausimu, nėra sutarties, jeigu susitarimas nėra pasiektas.⁴⁶

PECL 2:101 straipsnio 2 dalis numato taisyklę, pagal kurią sutartis laikoma sudaryta, pakeista ar nutraukta be jokių papildomų formos reikalavimų, išskyrus, kai šalys susitaria kitaip⁴⁷.

PECL 2:101, 2:102 ir 2:103 straipsniai išreiškia Lando komisijos (*Lando commission*) požiūrį, jog tai bendri principai, kurie pabrėžia sutarties sudarymą daugelyje skirtingų teisinių sistemų Europoje, arba, galbūt, minėtieji principai, Lando Komisijos nuomone, tik turėtų būti Europos teisės pagrindas, kadangi tam tikros teisinės sistemos, kaip mes toliau matysime, reikalauja papildomų elementų sutarties sudarymui, pvz.: tokių kaip *consideration* ar *causa*⁴⁸.

Doktrinoje buvo analizuotas klausimas dėl PECL ir Vienos konvencijoje (CISG) įtvirtintos specialios nuostatos dėl išimtinai rašytinių sutarties pakeitimo atvejų ir daroma išvada, kad „remiantis PECL 2:106 straipsnio 1 dalimi (iš esmės atitinkančia CISG 29 straipsnio 2 dalį, tik tiek, kad PECL įtvirtina taisyklę prezumpcijos forma), rašytinės sutarties sąlyga, pagal kurią bet koks sutarties pakeitimas ar nutraukimas šalių susitarimu turi būti rašytinis, įtvirtina tik prezumpciją, kad susitarimas pakeisti ar nutraukti sutartį sukels teises pasekmes tik tokiu

⁴⁵ Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt., *supra* note 8, p. 119.

⁴⁶ PECL (prieiga internetu: <http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>).

⁴⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, 2013, p. 140.

⁴⁸ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 44-45.

atveju, jeigu jis bus išreikštas raštu. Tačiau pagal PECL 2:106 straipsnio 2 dalį šalies pareiškimai arba elgesys gali užkirsti kelią remtis tokia nuostata, jeigu kita šalis protingai pasikliovė tokiais pareiškimais (elgesiu).⁴⁹

Apibendrinant, PECL pabrėžia du būtinus elementus sutarties sudarymui: susitarimas ir ketinimas (valia) sudaryti sutartį⁵⁰. PECL nenaudoja *consideration* doktrinos⁵¹, o iš PECL 2:101, 2:102 ir 2:103 straipsnių matyti, jog PECL netaiko ir *causa* doktrinos (*aut. pastaba*). Yra autorių, kurie teigia, jog pastarosios sąlygos (susitarimas ir ketinimas (valia) sudaryti sutartį) aiškiai išreiškia dalį skirtingų Europos sistemų bendrojo pagrindo⁵². Su pastarąja nuomone sutinka ir šio darbo autorius, kadangi susitarimas ir ketinimas (valia) sudaryti sutartį išreiškia ne visų valstybių pripažįstamus sutarties elementus, ir, kaip matysime vėliau, susitarimas ir ketinimas (valia) sudaryti sutartį daugumoje skirtingų valstybių nėra laikomi vieninteliais sutarties elementais, pvz.: viena valstybė sutarties elementais (be dar kitų) laikys susitarimą ir ketinimą (valią sudaryti sutartį), tačiau reikalaus ir kitų papildomų sutarties elementų, kita – vienu iš sutarties elementų laikys susitarimą, nereikaludama ketinimo (valios) sudaryti sutartį ir panašiai (*aut. pastaba*).

2.2. Bendrosios pagrindų sistemos projektas (DCFR)

DCFR II.–4.101 straipsnyje numatyta, kad sutartis laikoma sudaryta be jokių papildomų reikalavimų, jei šalys siekia teisiškai įsipareigoti viena kitos atžvilgiu arba sukelti kitas teises pasekmes bei pasiekia pakankamą susitarimą. DCFR II.–4.102 straipsnis numato, kad šalies ketinimas (valia) teisiškai įsipareigoti viena kitos atžvilgiu arba sukelti kitas teises pasekmes turi būti nustatomas pagal šalies pareiškimus ar elgesį, kurie turi būti protingai suvokti kitos šalies. DCFR II.–4.103 straipsnio 1 dalis numato, kad susitarimas yra pakankamas: 1) jei šalys pakankamai apibūdino sutarties sąlygas taip, jog sutartis gali būti vykdoma, arba, 2) jei sutarties sąlygos ar teisės ir įsipareigojimai pagal sutartį pakankamai apibrėžti sutarties įgyvendinimui. DCFR II.–4.103 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad, jei viena iš šalių atsisako sudaryti sutartį, jei šalys nesutaria tam tikru klausimu, nėra sutarties, jeigu susitarimas nėra pasiektas.⁵³

„Išskiriami du elementai, būtini sutarties galiojimui – valia sudaryti sutartį (ketinimas teisiškai įsipareigoti arba sukurti kitokias teises pasekmes) ir pakankamas susitarimas“⁵⁴.

⁴⁹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 140.

⁵⁰ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 45.

⁵¹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 32.

⁵² Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 45.

⁵³ Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *supra* note 25, p. 195-196.

⁵⁴ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 39.

DCFR komentaro kūrėjų teigimu, ketinimas teisiškai įsipareigoti preziumuojamas, kai sandorio šalys turi materialinį interesą, ir nėra preziumuojamas, kai susitarime tėra vien visuomeninė pareiga, pvz.: susitarimas kartu išgerti kavos ir panašiai. Valios sudaryti sutartį elementas atskiria juridiskai privalomas sutartis nuo visuomeninių susitarimų arba derybų, kuriomis tik tariamasi dėl teisinio įsipareigojimo. Susitarimo reikalavimas suteikia galimybę atriboti sutartį taip pat nuo derybų stadijos, kurios metu sutartis nėra sudaroma, ir taip pat nuo vienašalio sandorio, kuriame nėra šalių susitarimo. DCFR II.–4.102 straipsnis reiškia, kad „šalies valia sudaryti sandorį yra vertinama pagal jos pareiškimus ir elgesį, kaip kad jį suprastų protinga kita šalis“.⁵⁵

DCFR pažymi, kad be valios sudaryti sutartį ir pakankamo susitarimo, sutarties sudarymui daugiau nereikia jokių papildomų elementų: nei abstrakčios naudos (*consideration*), nei teisinio pagrindo (*causa*), nei turto perdavimo (Lietuvoje to reikalaujama realinių sandorių metu) ar pan., išskyrus išimtinius atvejus, kai formos reikalavimas turi būti aiškiai išreikštas⁵⁶.

DCFR II.–1:106 straipsnio „Forma“ 1 dalyje numatyta, jog sutartis ar kiti sandoriai (*judicial act*) neturi būti sudaryti, patvirtinti ar įrodinėjami rašytine forma, taip pat jiems nekeliama kitokie formos reikalavimai. DCFR II.–1:106 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog tada, kai sutartis ar kitas sandoris yra negaliojantis dėl tos priežasties, kad nebuvo laikytasi nurodytos formos, viena šalis (pirmoji šalis) yra atsakinga už kitos šalies (antrosios šalies) bet kokius nuostolius, kuriuos ji patyrė klaidingai, bet protingai, pasitikėdama sutarties galiojimu, jeigu pirmoji šalis: a) žinojo apie sutarties negaliojimą; b) žinojo arba iš jos buvo galima protingai tikėtis, jog ji žino, kad antroji šalis veikia klaidingai pasitikėdama sutarties galiojimu ir dėl to gali turėti nuostolių; c) prieštaraujant sąžiningumo ir sąžiningos praktikos taisyklės, leido antrajai šaliai tęsti veikimą tokiu būdu.⁵⁷

Iš DCFR II.–1:106 straipsnio 1 dalies matyti, jog DCFR bando sumažinti sutartims keliamus formos reikalavimus iki minimumo (DCFR taip taikomas efektyvumo principas), pvz.: sutartis ar kitas sandoris laikomi sudarytais ir be rašytinės ar kitokios formos, tačiau, siekiant apsaugoti tam tikrus asmenis ar jų interesus, tam tikrais atvejais reikia laikytis formai keliamų taisyklių (pvz.: dovanojimo, vartojimo sutarčių ir pan.), taip pat laikoma, jog toje srityje, kuri DCFR nėra reguliuojama (pvz.: testamentai ir kt.), šalių nacionalinė teisė gali nustatyti rašytinės ar kitos formos reikalavimus, nors galioja bendra taisyklė – formalių reikalavimų atsisakymas. Vis dėl to DCFR yra leidžiama asmenims susitarti dėl tam tikros sutarties ar sandorio formos laikymosi (tai numato ir Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.192 straipsnis 5 dalis). DCFR numato bendrą taisyklę, jog sutartims ir kitiems sandoriams nekeliama jokių formos reikalavimų,

⁵⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selionytė-Drukeitinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 39.

⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁷ Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group), *supra* note 25, p. 184.

kuri taikoma ir daugumos šalių teisėje, ypač kai susiję su komercinėmis sutartimis ar tarptautiniais sandoriais.⁵⁸

DCFR komentare nurodomos kelios sritys, kuriose formos reikalavimai yra pagrįsti, pvz.: dovanojimas. Teisinės sistemos šioje srityje numato privalomą formą dėl to, jog būtų galima įrodyti tai, jog pažadas dovanoti realiai buvo išreikštas (formos reikalavimas vykdo įrodomąją funkciją), ir tai, jog pažadu buvo išreikšta valia teisiškai susisaistyti (nukreipiančioji funkcija), taip pat siekiama paraginti įsipareigojantį asmenį pamastyti prieš įsipareigojant, nes prievolės gali būti didelės apimties (įspėjamoji funkcija). Dar išskiriama vartojimo sutarčių sritis, kurioje rašytinės formos reikalavimas yra pagrįstas.⁵⁹

Be to, DCFR komentare nurodyti ir formos reikalavimų trūkumai: tai gali apriboti prekybą, sudaryti situacijas, kai šalys be rimto pagrindo išvengs įsipareigojimų, nors ir manoma, jog daugelis valstybių turi nusistačiusios tam tikrą teisinį reguliavimą, kuris galėtų sustabdyti nepateisinamų įsipareigojimų išvengimo⁶⁰.

„DCFR II.-1:106 straipsnio 2 dalis, reglamentuojanti nuostolių atlyginimą dėl formos reikalavimų nesilaikymo, gali būti laikoma atskiru sąžiningumo ir sąžiningos dalykinės praktikos principo atveju. Šiam principui prieštarautų situacijos, kai, vienai šaliai žinant apie sutarties negaliojimą dėl formos nesilaikymo, kita šalis veiktų pasikliaudama sutarties galiojimu ir dėl to patirtų nuostolių“.⁶¹

Taigi, matyti, kad DCFR pateikti sutarties elementai yra iš esmės tapatūs PECL pateikiamiems sutarties elementams: PECL išskiria pakankamą susitarimą ir ketinimą (valią) sudaryti sutartį, o DCFR – valią sudaryti sutartį (ketinimą teisiškai įsipareigoti arba sukurti kitokias teises pasekmes) ir pakankamą susitarimą (*aut. pastaba*). Be to, tiek PECL, tiek DCFR nereikalauja sutarties galiojimui papildomų elementų, tokių kaip *causa* ir *consideration*, ir galioja bendra taisyklė, kad sutarties sudarymui nereikalaujama jokios sutarties formos, išskyrus tam tikras išimtis (*aut. pastaba*). PECL nustato liberalesnę poziciją dėl sutarties formos nei DCFR (*aut. pastaba*).

2.3. Anglija

Kai jau buvo minėta, Anglijoje vyrauja kelios nuomonės dėl sutarties apibrėžimo, tačiau vieningai sutariama dėl keturių sutarties elementų, kurie reikalingi sutarties galiojimui, t.y.

⁵⁸ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selionytė-Drukeitinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 139.

⁵⁹ *Ibid* (Cituota iš: *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Full Edition. Vol. 1. Munich: Sellier. European Law Publisher, 2009, p. 150).

⁶⁰ *Ibid*.

⁶¹ *Ibid*.

šalių susitarimas (išreiškiamas oferta ir akceptu), šalių veiksnumas, priešpriešinis patenkinimas (*consideration*), šalių ketinimas sukurti teisinius santykius⁶². *Consideration* reikalavimas bus aptartas kitame skyriuje „Papildomi sutarties elementai“ (*aut. pastaba*).

Anglijos teisė nereikalauja subjektyvaus (individualaus) susitarimo: pakanka, jog viena šalis protingai mano, kad kita šalis sutiko. Klasikinis pavyzdys iš *Smith v Hughes* bylos: kad ir koks bebūtų asmens ketinimas (valia), jis elgiasi taip, kad protingas asmuo suprastų, jog jis sutinka su kitos šalies pasiūlytomis sąlygomis, ir, kad kita šalis, remdamasi įsitikinimu, sudarytų sutartį su juo, tokiu būdu besielgdamas asmuo teisiškai įsipareigoja, jeigu jis sutinka su kitos šalies sąlygomis.⁶³

Susitarimas, kuris pagrįstas abstrakčia nauda (*consideration*), nebus laikomas sutartimi, jei asmenys neturėjo valios sukurti teisinių santykių, pvz.: juokavo. Vienos ar abiejų šalių neketinimas sukurti teisinius santykius gali būti aiškiai išreikštas raštu ir numanomas, tačiau kol sutartis nesudaryta, susitarimas, kuris įtvirtintas raštu, šalių neįpareigoja. Asmenų valios neturėjimas sukurti teisinius santykius gali būti nustatomas vertinant ir kitas aplinkybės. Pripažįstama, kad valios sudaryti sutartį nėra, jei sutarties sąlygos abstrakčios, pavyzdžiui, sąlyga, nurodanti mokėti tiek, kiek atrodo yra teisinga.⁶⁴

Ketinimo sukurti teisinius santykius kriterijus atskiria privalomas sutartis nuo teisiškai neįpareigojančių visuomeninių susitarimų, taip pat nuo susitarimų tarp sutuoktinių arba vaikų ir tėvų⁶⁵. Buitiniai ar šeimyniniai susitarimai, pavyzdžiui, susitarimas nueiti į kiną, nėra laikomi susitarimais, sukuriančiais pareigas, tačiau yra išimčių: „pripažįstama, kad vyras ir žmona gali sudaryti nuomos sutartį, pagal kurią vyras nuomojasi iš žmonos butą; sutartimis pripažįstama atskirai gyvenančių sutuoktinių susitarimas naudotis bendru turto ir susitarimas, kuriuo vyriškis įsipareigoja padovanoti merginai namą, jeigu ši už jo ištekėsianti“⁶⁶.

Be to, išsiskiria dvi situacijos dėl ketinimo sukurti teises pasekmes: 1) socialinių ar šeimyninių susitarimų atveju galioja prezumpcija, kad šalys neketino teisiškai įsipareigoti, kuri gali būti paneigta svariais įrodymais; 2) komerciniuose santykiuose galioja priešinga prezumpcija – šalys turėjo valią teisiškai įsipareigoti, kuri taip pat gali būti paneigta⁶⁷.

Kaip nurodo V. Mikelėnas, ketinimo sukurti teisinius santykius buvimas ir nebuvimas laikomas fakto klausimu, kurį reikia įrodyti kilus abejonėms ar ginčo atveju, be to, ketinimo sukurti teisinius santykius kriterijus įrodinėjimas yra skirtingai sutartyse su aiškiomis sąlygomis

⁶² Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 90.

⁶³ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 47.

⁶⁴ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 93.

⁶⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 30.

⁶⁶ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 93.

⁶⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 30.

ir sutartyse su neaiškiais sąlygomis. Šis autorius nurodo, kad kai sutarties sąlygos yra aiškios, nesunku įrodyti ketinimo sukurti teisinius santykius kriterijų: dokumentą, kurį asmenys pasirašė ir kuriame aiškiai išreiškė sutarties sąlygas, teismai paprastai pripažįsta pakankamu ketinimo sukurti teisinius santykius fakto įrodymu. Ketinimo sukurti teisinius santykius buvimui ar nebuvimui įrodyti, kai sutarties sąlygos yra numanomos, teismas naudoja objektyvųjį metodą ir apie ketinimo sukurti teisinius santykius kriterijų sprendžia iš objektyvių aplinkybių (pvz.: iš lingvistinės žodžių ir teiginių prasmės, konkrečių asmenų veiksmų), o ne vertina tikruosius ir subjektyvius šalių ketinimus. Be to, kartu reikia įrodyti, jog abu asmenys neketino sukurti teisinių santykių, taip siekiama apsaugoti sąžiningo asmens interesus.⁶⁸

Anglijoje pagal bendrą taisyklę asmuo, kuris yra pilnametis (18 metų), turi teisę savarankiškai sudaryti bet kokias sutartis⁶⁹. Nepilnamečių sudarytų sutarčių pripažinimo negaliojančiomis sąlygas ir pasekmes nustato 1987 m. Nepilnamečių sudarytų sutarčių įstatymas, kuris, be kita ko, numato, jog galioja nepilnamečių sudarytos sutartys, kuriomis nepilnametis siekė patenkinti būtiniausias savo poreikius, t. y. nusipirkti maisto, drabužių, kanceliarinių prekių, ir nepilnamečio sudarytos paslaugų sutartys, kai paslaugos buvo teikiamos nepilnamečiams⁷⁰. Pagal bendrą taisyklę, kuri turi dvi išimtis, protiškai atsilikusių asmenų, kurie serga sunkia psichine liga, dėl kurios jie nesupranta savo veiksmų reikšmės ir prasmės, sudarytos sutartys galioja⁷¹.

Anglijoje pripažįstama, kad asmenys gali sudaryti sutartį bet kokia pasirinkta forma, tačiau, kaip matysime toliau, yra keletas išimčių⁷². Vyrauja konsensualizmo principas, o sutarties formos (valios išraiškos formos) reikalavimai susiję su *consideration* doktrina – pastarieji kriterijai atskiria privalomas sutartis nuo teisiškai neįpareigojančių visuomeninių susitarimų⁷³. „Konsensualizmo principas reikalauja, kad suderinta šalių valios išraiška būtų laikoma pakankamu pagrindu sutartiniams santykiams atsirasti“⁷⁴. Yra atvejų, kai forma (*deed*) užima *consideration* poziciją ir leidžia pripažinti galiojančiais sandorius (pvz.: dovanojimas, vienašalis įsipareigojimas ir kt), kurie neįforminti specialia forma (*deed*) būtų pripažįstami negaliojančiais kaip neturintys *consideration* elemento⁷⁵. Be to, kai kurios sutartys gali būti sudaromos tik įforminus jas specialia forma (*deed*), pvz.: 1925 m. Turto įstatyme numatyta, kad daugiau nei

⁶⁸ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 94

⁶⁹ *Ibid.*, p. 172.

⁷⁰ *Ibid.*, p. 173.

⁷¹ *Ibid.*, p. 174.

⁷² *Ibid.*, p. 294.

⁷³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 143.

⁷⁴ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 292.

⁷⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 143.

trejų metų turto nuomos sutartys sudaromos naudojant *deed*⁷⁶. Bendrojoje teisės sistemoje paprastai *deed* turi būti pažymėta tam tikru skiriamuoju ženklu dokumente (*a wax wafer*)⁷⁷. Įdomu tai, jog Anglijoje teismai nevertina griežtai nustatytos sutarties formos (*deed*) nesilaikymo ir paprastai tokiu atveju sutartis laiko galiojančiomis⁷⁸. Taip pat Anglijos teisė reikalauja sutartis sudaryti rašytine forma nekilnojamojo turto perleidimo ir vartotojų paskolų suteikimo atvejais⁷⁹, o to nesilaikant sutartis pripažįstama niekine, išskyrus, kai sutartį įvykdė abu ar vienas asmuo⁸⁰.

Anglijoje sutarties forma naudojama ir kaip įrodomoji priemonė, kadangi tam tikrų sutarčių sudarymo fakto negalima pagrįsti liudytojų parodymais, pvz.: draudimo, garantijos sutarčių sudarymą gali pagrįsti tik rašytiniais įrodymais (nebūtinai abiejų šalių pasirašytais dokumentais, bet pakanka ir vieno asmens pasirašytu dokumentu (laišku, pranešimu ir kt.)).⁸¹ Įdomu tai, jog nesant rašytinių įrodymų tada, kai jie reikalaujami, teismas negina pažeistų teisių ir interesų, išskyrus atvejai, kai sutartis įvykdyta⁸².

Taigi, matyti, jog Anglijos sutarčių teisė į PECL ir DCFR panaši tuo, kad išskiria susitarimą ir ketinimą (valią) sudaryti sutartį, kaip būtinus sutarties elementus, taip pat Anglijoje, kaip ir PECL, DCFR, galioja sutarties formos laisvės principas (tačiau ne absoliutus, kadangi turi išimčių), tačiau Anglijos teisė nuo PECL ir DCFR skiriasi tuo, jog įvardija *consideration* sutarties elementu (*aut. pastaba*).

2.4. Škotija

Škotijoje sutartis laikoma sudaryta, kai šalys, išreikšdamos valią sukurti teisinės prievolės, susitaria dėl esminių sutarties sąlygų⁸³. Škotijos teisėje *causa* ir *consideration* nelaikoma sutarties elementais, tačiau nustatomos griežtesnės taisyklės dėl sutarties formos, kai kurioms sutarčių rūšims numatomas atitinkamos formos laikymasis, kad sutartis būtų galiojanti⁸⁴.

Škotijos sutarčių teisėje vienašalis pažadas arba šalių susitarimas sukurs teisinius santykius, jei pažado davėjas ar šalys turės valią sukurti teisinius santykius. Vertinant, ar asmenys turėjo valią sudaryti sutartį, taikomos prezumpcijos, kurios palengvina įrodinėjimo procesą šalims: 1) socialinių ar šeimyninių susitarimų atveju galioja prezumpcija, kad šalys

⁷⁶ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 294.

⁷⁷ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 225.

⁷⁸ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 294.

⁷⁹ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 226.

⁸⁰ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 294.

⁸¹ *Ibid.*, p. 294-295.

⁸² *Ibid.*, p. 295.

⁸³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selionytė-Drukeitinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 28.

⁸⁴ *Ibid.*, p. 40.

neketino teisiškai įsipareigoti; 2) komerciniuose santykiuose galioja priešinga prezumpcija – šalys turėjo valią teisiškai įsipareigoti. Jei susitarimas nėra nei socialinis ar šeimyninis, nei komercinis, tokiu atveju teismas turi vertinti, ar susitarimu buvo siekiam sukurti teisinius santykius. 2011 metų byla *Morgan Utilities LTD v. Scottish Water Solutions Ltd* pateikia punktus, į kuriuos teismui reikia atsižvelgti nustatant šalių valią sukurti teisinius santykius: 1) nustatyti, ar asmenys parodė valią būti įsipareigojančiomis nedelsiant; 2) vertinti per nesubjektyvų kriterijų (kokią valią protingas ir sąžiningas asmuo būtų turėjęs, jei jis būtų buvęs šalių vietoje); 3) įvertinti asmenų elgesį susitarimo sudarymo metu ir po jo; 4) būti nešališkam.⁸⁵

Taigi, Škotija į PECL, DCFR ir Angliją panaši tuo, kad ketinimą (valią) sudaryti sutartį ir susitarimą laiko būtinu sutarties elementu, tačiau Škotija nuo Anglijos skiriasi tuo, kad *consideration* nelaikomas sutarties elementu (*aut. pastaba*).

2.5. Jungtinės Amerikos Valstijos

Daugelyje sutarties apibrėžimų išskiriamas susitarimo elementas, tačiau visuose apibrėžimuose susitarimo įpareigojantis pobūdis asmenims išreiškiamas nevienodai. JAV teisinėje literatūroje yra išskiriamos net septynios teorijos, kurios skirtingai patvirtina sutarties privalomumą:

1. Valios teorija, kuri teigia, jog asmuo ką nors laisva valia pažadėjęs, privalo tai ištesėti;
2. Garantijos teorija, teigianti, kad vidinio asmens ketinimo realizavimas yra užtikrinamas išorine garantija, kurią vienas asmuo suteikia kitam asmeniui;
3. Delikto teorija, kuri aiškina, jog pažadą privaloma įvykdyti, kadangi pažado neįvykdymas yra teisės pažeidimas;
4. Priešpriešinio patenkinimo teorija, laikanti, kad asmuo savo pažadą privalo ištesėti, nes mainais už tai iš kito asmens gauna tai, kas turi vertę;
5. Pažado šventumo teorija, kurios teigimu, pažadas įvykdomas, nes vidinis šalies tikėjimas jį laiko šventu dalyku;
6. Pasitikėjimo teorija, kurios požiūriu, teisė gina vieno asmens pasitikėjimą kito asmens pažadu, todėl jį būtina įvykdyti;
7. Susitarimo teorija, pripažįstanti pažadą susitarimo elementu ir teigianti, kad būtina laikytis visų susitarimų, taip pat ir pažadų.⁸⁶

⁸⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukeitinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 40.

⁸⁶ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 102.

Iš visų paminėtų teorijų matyti, kad sutarties privalomasis pobūdis aiškinamas teisiniais ir neteisinais motyvais. Nėra vienos nuomonės, kas yra sutarties elementai: vieni mano, kad sutarties elementai yra priešpriešinio patenkinimas (*consideration*), šalių sutikimas sukurti teises ir pareigas, sutarties sąlygų apibrėžtumas, kiti – veiksnios šalys, šalių sutikimas, įstatymu neuždraustas sutarties dalykas ir pakankamas priešpriešinio patenkinimas (Kalifornijos valstijos civilinio kodekso 1550 str.).⁸⁷

Skirtingos valstijos nustato nevienodas sutartis, kurias privaloma sudaryti rašytine forma. Kai kuriose valstijose rašytinės formos nesilaikymas nepripažįstamas sutarties negaliojimo pagrindu, tačiau kitose – priešingai, o jei sutartį įvykdė abu ar vienas asmuo, tai sutartis laikoma galiojančia.⁸⁸

Daugelyje JAV valstijų asmuo veiksnumą įgyja nuo 18 metų, kitose – nuo 19 metų⁸⁹. Nepilnamečių sudarytos sutartys galioja, jei jos nenuginčytos, taip pat teismas gali patvirtinti nepilnamečio sudarytą sutartį, tačiau tokiu atveju jos ginčyti negalima⁹⁰. Visiškai neveiksnaus asmens, kuris dėl psichinės ligos negali suprasti savo veiksmų reikšmės ir jų valdyti, sudaryta sutartis gali būti nuginchyta (šiuo atveju nesvarbu tai, ar kita sutarties šalis žinojo apie neveiksnumą), o ribotai veiksnaus asmens, kuriam psichinė liga netrukdo suvokti savo veiksmų reikšmės, sudaryta sutartis gali būti laikoma negaliojančia, jei įrodoma, jog kita šalis žinojo ar turėjo žinoti apie šalies valios trūkumus (nesąžiningumą), tačiau įvykdytos sutarties negalima pripažinti negaliojančia. Teikti prašymą dėl sutarties laikymo negaliojančia turi teisę tik neveiksni šalis, o neveiksnaus asmens globėjas arba neveiksni šalis, kuri vėliau išgyja, gali sudarytą sutartį patvirtinti.⁹¹

Nors JAV nėra vieningos nuomonės dėl sutarties elementų, tačiau, kaip matyti, vienodai sutariama dėl priešpriešinio patenkinimo kaip būtino sutarties elemento. JAV sutarčių teisė yra panaši į Anglijos sutarčių teisę dėl priešpriešinio patenkinimo laikymo vienu iš sutarties elementų, tačiau priešpriešinio patenkinimo doktrina JAV šiek tiek skiriasi nuo Anglijos.⁹² JAV *consideration* doktrina bus aptarta kitame skyriuje „Papildomi sutarties elementai“ (*aut. pastaba*).

2.6. Prancūzija

Prancūzijos civilinio kodekso 1108 straipsnyje yra pateikti keturi rekvizitai, kurie yra būtini susitarimo galiojimui, t. y. šalies, kuri įsipareigoja, sutikimas, minėtos šalies sutartinis

⁸⁷ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 102.

⁸⁸ *Ibid.*, p. 298.

⁸⁹ *Ibid.*, p. 179.

⁹⁰ *Ibid.*, p. 180.

⁹¹ *Ibid.*, p. 181.

⁹² *Ibid.*, p. 102.

veiksnumas, apibrėžtas objektas, kuris sudaro įsipareigojimo turinį (sutarties dalykas), teisėtas pagrindas (*cause*)⁹³. Teisinėje literatūroje dar galima rasti nurodyta, kad Prancūzijoje sutarties elementais yra šalių sutikimas, šalių veiksnumas, sutarties dalykas ir sutarties tikslas⁹⁴. Matyti, kad sutarties pagrindu (*cause*), kuris bus aptartas skyriuje „Papildomi sutarties elementai“, gali būti vertinamas kaip sutarties tikslas (*aut. pastaba*).

Prancūzijos sutarčių teisėje šalių sutikimas užima svarbią vietą: „laikoma sutartį galint egzistuoti tik tada, kai yra išreikšta ir suderinta laisva, suvereni ir autonominė jos šalių valia. Laisvos šalių valios išreiškimas, t. y. šalių sutikimas sukurti teisinius santykius, visada turi būti priešpriešinis. Tai aiškiai matyti iš Civilinio kodekso 1101 straipsnyje pateikto sutarties apibrėžimo. Apibrėžime įvardytas sutikimas reiškia ne ką kitą, kaip dviejų ar daugiau asmenų valios sutapimą, t. y. šalių susitarimą. Šalių sutikimo (konsensuso) sudaryti sutartį pakanka, kas atsirastų prievoliniai jų santykiai“⁹⁵

Asmenų valios autonomijos principas reikšmingas ne tik, kai sutartis yra sudaroma, bet sutarties turiniui ir sutarties galiojimui, kadangi asmuo pats savarankiškai gali nuspręsti, ar verta sudaryti sutartį, ir asmenys, laikydamiesi imperatyvių normų, gali savarankiškai susitarti dėl sutarties sąlygų. Dėl Prancūzijos teisėje galiojančio valios autonomijos principo, Prancūzijos teismai negali, priešingai nei bendrosios teisės sistemos valstybėse, užpildyti sutartyje esančių spragų, pavyzdžiui, jei šalys nenustatė sutartyje kainos, teismas neturi teisės jos nustatyti.⁹⁶

Autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad „prancūziškoji sistema pasižymi dar ir tuo ypatumu, kad sutarčiai (t. y. šalių valios suderinamumui) suteikiama ne tik prievoliųjų teisinių santykių kuriamoji galia, bet pripažįstama, kad vien šalių valios pakanka ir daiktinių teisių perleidimui [...]“⁹⁷.

Prancūzijoje galioja taisyklė, kad šalies sutikimas sudaryti sutartį būtų aiškiai išreikštas (išraiškos forma gali būti tiek žodinė, tiek rašytinė), t. y. svarbu, jog kita šalis suprastų, kad toks sutikimas yra duotas. Kai susiklosto atitinkamos aplinkybės, asmens sutikimas sudaryti sutartį gali būti ir aiškiai neišreikštas, o numanomas, pvz.: ilgalaikės nuomos, draudimo ir kitokios panašaus pobūdžio sutartys dažniausiai pripažįstamos atnaujintomis, jei, pasibaigus sutarties galiojimo laikui, nė viena šalis neišreiškia savo neketinimo pratęsti sutartį. Matyti, jog tai, ar šalies sutikimas sudaryti sutartį buvo išreikštas ar ne, yra ne teisės, bet fakto klausimas, kurį nustato teismas, kai nagrinėja bylą iš esmės, dažniausiai tai nustato pirmos instancijos teismas.⁹⁸

⁹³ Prancūzijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/.../Code_22.pdf).

⁹⁴ Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt., *supra* note 8, p. 119.

⁹⁵ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 107-108.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 108.

⁹⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selionytė-Drukeitinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 45.

⁹⁸ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 108.

Asmens tylėjimas ne visuomet pripažįstamas jo sutikimu sudaryti sutartį. Tylėjimas laikomas asmens valia sudaryti sutartį tam tikrais atvejais, atsižvelgus į prekybos papročius ir tarp asmenų esančius verslo santykius, tačiau tai, ar tylėjimas gali būti laikomas tinkamu asmens pritarimu sudaryti sutartį, vertina teismas.⁹⁹

Prancūzijos sutarčių teisėje svarbu nustatyti tikrąją (vidinę) šalies valią, todėl, kai nustatomas vidinės valios ir išorinės valios neatitikimas, pirmenybė visada teikiama vidinei valiai. Asmuo, kuris teigia, jog vidinė valia neatitinka išorinės valios, turi įrodyti tikrąją (vidinę) valią ir tikruosius ketinimus, o kai šie neatitikimai kyla dėl to asmens kaltės, tai kilusias neigiamas pasekmes prisiima pats asmuo. Kita vertus, Prancūzijos teismai, siekdami teisinių santykių stabilumo, visiškai neatsisako vertinti išorinės valios.¹⁰⁰

Prancūzijos civilinio kodekso 1126 straipsnis nustato, kad bet kuri sutartis turi savo dalyką, t. y. daiktą, kurį viena šalis įsipareigoja perduoti, arba tai, ką viena šalis įsipareigoja padaryti ar nepadaryti¹⁰¹. Sutarties dalykas yra tai, kas gaunama atsakius į klausimą: ką šalys privalo padaryti, tai gali būti daikto ar pinigų perdavimas, tam tikrų veiksmų atlikimas ar neatlikimas ir pan.¹⁰²

Bet kurios sutarties pagrindu kyla prievolė tarp asmenų, o prievolė turi savo dalyką. Yra Prancūzijos autorių, kurie teigia, jog tiksliau vartoti terminą „prievolės dalykas“, o ne terminą „sutarties dalykas“, pvz.: pirkimo-pardavimo sutarties pagrindu kyla pardavėjui prievolė, kurios dalykas yra turto perleidimas pirkėjui, o turto perdavimas turi savo dalyką – parduodamą turtą. Taigi, dalyko sąvoka turi tris reikšmes: sutarties dalyko, prievolės dalyko ir prievolės įvykdymo dalyko reikšmes.¹⁰³

Prancūzijoje sutarties dalyku gali būti tiek turtas, veiksmai, neveikimas, turtinės teisės, neturtinės teisės ir kt.¹⁰⁴

Sutarties dalykui keliami tam tikri reikalavimai:

1) Jis turi egzistuoti, o tai reiškia, jog sutartis nėra galiojanti, jei sutarties dalykas faktiškai neegzistuoja arba sunyko iki sutarties sudarymo, tačiau ši taisyklė nėra absoliuti, pvz.: Prancūzijos civilinio kodekso 1130 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog sutarties dalyku pripažįstami daiktai, kurie bus ateityje sukurti¹⁰⁵.

2) Jis turi būti įmanomas (galimas), o tai galima vaizdžiai paaiškinti romėnų teisės pavyzdžiu: susitarimas pradurti skylę danguje yra niekinis, nes sutarties dalykas nėra įmanomas

⁹⁹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 108.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 109.

¹⁰¹ Prancūzijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/.../Code_22.pdf).

¹⁰² Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 109.

¹⁰³ *Ibid.*

¹⁰⁴ *Ibid.*, p. 109-110.

¹⁰⁵ *Ibid.*, p. 110.

(galimas). Sutartis bus negaliojanti, kai sutarties dalykas yra objektyviai neįmanomas (negalimas), o kai sutarties dalykas subjektyviai neįmanomas (negalimas), tai sutarties dalykas nėra pripažįstamas neįmanomu, pvz.: tai, jog maža statybos įmonė sudaro rangos sutartį didelio objekto statybai, bet visiškai sutartį įvykdyti neturi pakankamai resursų, nedaro sutarties negaliojančia. „Jei sutarties dalykas yra individualiais požymiais apibrėžti daiktai, tai sutarties dalyko žuvimas iki sudarant sutartį daro ją negaliojančia (CK 1601 str.). Kai žūsta rūšiniais požymiais apibrėžti daiktai, pardavėjas gali būti įpareigotas pateikti tokį pat kiekį kitų tos pačios rūšies daiktų. Šiuo atveju sutarties dalykas nėra neįmanomas“. Reikalavimas, kad sutarties dalykas būtų galimas nėra absoliutus, jis netaikomas visa apimtimi rizikos sutartims (draudimo, rentos ir pan.), kurioms naudos gavimas priklauso nuo kito įvykio atsiradimo, pvz.: pirkimo-pardavimo sutarties dalyku gali būti grūdų derlius, kuris dar tik auginamas, tačiau derliaus gali ir nebūti dėl prastų klimato sąlygų. Taigi, pastaraisiais atvejais sutarties dalykas yra galimas.¹⁰⁶

3) Sutarties dalykas turi būti aiškiai apibrėžtas arba turi būti tam tikri nesubjektyvūs kriterijai jam nusakyti. Turi būti konkrečiai nusakomas daiktų kiekis arba numatyti kriterijai, kurie išreikštų tikslų daiktų kiekį, tačiau yra tokių sutarčių, kuriose privalo būti tiksliai nurodytas daiktų kiekis. „Pavyzdžiui, Prancūzijos Kasacinis teismas pripažino išimtinio paskirstymo sutartį negaliojančia, nes tiekiamų prekių kiekis buvo apibrėžtas metine apyvarta“.¹⁰⁷

4) Jis turi būti teisėtas, neprieštarauti viešajai tvarkai ir geros moralės principams¹⁰⁸.

„Prancūzijos civilinio kodekso 1123 straipsnis nustato, kad kiekvienas asmuo, išskyrus neveiksnų, turi teisę sudaryti sutartį. Todėl susitarimas galioja tik jeigu sudarydamos sutartį šalys buvo veiksnios. Neveiksniais asmenimis laikomi nepilnamečiai, taip pat pilnamečiai asmenys, neveiksniais pripažinti teismo sprendimu Civilinio kodekso 488 straipsnyje numatytais pagrindais. Visišką civilinį veiksnumą fizinis asmuo įgyja nuo 18 metų amžiaus.“¹⁰⁹

Nepilnamečio sudaryta sutartis galioja, jei ją patvirtina jo įstatyminiai atstovai. Nepilnamečiai turi teisę sudaryti smulkius buitinius sandorius be išankstinio įstatyminių atstovų leidimo. Jei nepilnametis, sudarydamas sutartį, nuslėpė savo amžių, teismas, gindamas sąžiningos šalies interesus, gali sutarties nepripažinti negaliojančios. Veiksnium nepilnametis gali tapti ir nesulaukęs pilnametystės, kai sudaro santuoką, ar įstatyminių atstovu sprendimu, pvz.: gal leista savarankiškai tvarkyti įmonės reikalus.¹¹⁰

Prancūzijoje skiriamos pilnamečių, kurie serga psichine liga, kategorijos: 1) asmenys, kuriems teismo sprendimu yra paskirta speciali teismo vykdoma priežiūra (jie turi visišką veiksnumą, tačiau, kai sutartis jiems ekonomiškai nenaudinga, teismas gali jas pripažinti

¹⁰⁶ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 110.

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 110-111.

¹⁰⁸ *Ibid.*, p. 110.

¹⁰⁹ *Ibid.*, p. 184.

¹¹⁰ *Ibid.*, p. 185.

negaliojančiomis), 2) asmenys, kuriems įsteigta globa (jie negali sudaryti sutarčių, išskyrus tas, kurias jiems leista savarankiškai sudaryti teismo sprendimu ir kurias patvirtina globėjas), 3) asmenys, kuriems įsteigta rūpyba (jiems galima sudaryti smulkius buitinius sandorius, kitas sutartis gali sudaryti, kai turi išankstinį rūpintojo sutikimą)¹¹¹.

Prancūzijoje galioja konsensualizmo principas: tai yra aišku iš Prancūzijos civilinio kodekso 1108 straipsnio, kuris nemini sutarties formos kaip būtino sutarties elemento (pastarajame straipsnyje nurodyti keturi sutarties elementai: sutikimas, veiksnumas, objektas ir *cause*), o formalizmas gali būti tik išimtis¹¹². „Rašytinė forma tam tikrais atvejais reikalaujama sandorio galiojimui (*ad solemnitatem*); tokiu atveju jos nesilaikymas lemia sandorio negaliojimą“¹¹³. Įmonės pardavimo, patentų perleidimo ir įmonių steigimo sutartims nustatyta privaloma paprasta rašytinė forma¹¹⁴. Nekilnojamojo turto įkeitimo ir žemės pardavimo statybos reikmėms sutartims nustatyta privaloma notarinė forma, o jos nesilaikymas lemia sandorio negaliojimą¹¹⁵. Jei buvo nesilaikyta nustatytos rašytinės ar notarinės formos, bet vienas ar abu asmenys sutartį įvykdė, tai teismas atsisako pripažinti tokią sutartį negaliojančia¹¹⁶. „Kitais atvejais forma atlieka tik sandorio įrodymo funkciją (*ad probationem*). Tačiau Prancūzijos teisė pasižymi tam tikru ypatumu – įrodinėjimo taisyklės yra griežtai apibrėžtos įstatymu, o tai leidžia autoriams teigti, kad Prancūzijoje vyrauja tam tikras įrodinėjimo formalizmas (angl. *evidentiary formalism*)“¹¹⁷, pvz.: Prancūzijos civilinio kodekso 1341 straipsnyje numatyta, jog sutarties, kurios suma viršija 800 eurų, sudarymas gali būti įrodytas tik rašytiniais įrodymais, o liudytojų parodymais remtis negalima¹¹⁸. Pastaroji norma netaikoma komercinėms sutartims, o jų sudarymą galima pagrįsti bet kokiomis įrodinėjimo priemonėmis¹¹⁹. Kai viena sutarties šalis yra asmuo, užsiimantis verslu, kita – asmuo, neužsiimantis verslu, tai ta šalis, kuri nėra verslininkas, gali naudotis bet kokiomis įrodinėjimo priemonėmis, o verslininkas – tik rašytiniais įrodymais¹²⁰

Taigi, atsižvelgiant į tai, kaip suprantamas šalių sutikimas Prancūzijoje, galima teigti, jog Prancūzijoje sutarties elementu įvardijamas šalių sutikimas apima šalių susitarimą ir ketinimą (valią) sudaryti sutartį, kurie sutarties elementais laikomi Anglijoje, Škotijoje, PECL ir DCFR. Prancūzijoje, kaip ir Anglijoje, PECL ir DCFR galioja sutarties formos laisvės principas (tačiau ne absoliutus, kadangi turi išimčių). Taip pat Prancūzijoje, kaip ir Anglijoje, šalių veiksnumas

¹¹¹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 185-186.

¹¹² Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 232-233.

¹¹³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 148.

¹¹⁴ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 300.

¹¹⁵ *Ibid.*

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 148.

¹¹⁸ Prancūzijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/.../Code_22.pdf).

¹¹⁹ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 301.

¹²⁰ *Ibid.*

pripažįstamas sutarties elementu, sutarties forma tam tikrais atvejais atlieka įrodomąją funkciją. Be to, Prancūzijoje, priešingai nei Anglijoje, Škotijoje, PECL ir DCFR, sutarties elementais laikomi sutarties dalykas ir pagrindas (*cause*). Prancūzijoje nėra taikomas *consideration* reikalavimas, kuris naudojamas JAV ir Anglijoje.

2.7. Italija

Italijos civilinio kodekso 1325 straipsnyje numatyti net penki sutarties elementai, kurie reikalingi sutarties sudarymui, t. y. šalių susitarimas, sutarties pagrindas (*causa*), sutarties dalykas, sutarties forma (tik įstatymo numatytais atvejais) ir sutarties šalių veiksnumas¹²¹. Yra autorių, kurie nurodo, jog Italijoje šalių susitarimas, sutarties tikslas ir dalykas bei įstatymo nustatyto sutarties forma laikomi būtiniais sutarties elementais¹²². Apie tai, kaip Italijoje suprantamas sutarties pagrindas (*causa*) bus aptarta kitame skyriuje „Papildomi sutarties elementai“ (*aut. pastaba*).

V. Mikelėno teigimu, šalių susitarimas Italijoje turi ekonominį pobūdį, kuris yra esminis sutarties požymis, kuriuo vadovaujantis sutartis atibojama nuo susitarimų, kurie nelaikomi sutartimis. Susitarimas be ekonominio pobūdžio sutartimi nepripažįstamas, pvz.: susitarimas susituokti yra pripažįstamas sutartimi, nes yra ekonominis pobūdis.¹²³ Atkreiptinas dėmesys, kad Anglijoje ketinimo sukurti teisinius santykius kriterijus atlieka panašią funkciją kaip Italijos ekonominis susitarimo pobūdis (*aut. pastaba*).

Italijos civilinio kodekso 1418 straipsnyje numatyta, jog sutartis, kuri neturi dalyko, yra laikoma niekine¹²⁴. Sutarties dalyku pripažįstami daiktai, veiksmai, neveikimas, daiktinė teisė ar teisių visuma, t. y. tai, kas turi naudinga ar vertinga abiem sutarties šalims ar bent vienai sutarties šaliai. Italijos civilinio kodekso 1346 straipsnyje numatyta, kad sutarties dalykas, sudarant sutartį, turi būti teisėtas, galimas ir apibrėžtas.¹²⁵ Pastarasis Italijos civilinio kodekso straipsnis parodo tai, jog Italijos sutarčių teisė sutarties dalykui kelia iš esmės tuos pačius reikalavimus kaip ir Prancūzijos sutarčių teisė (*aut. pastaba*).

Sutarties dalykas turi būti teisiškai ir fiziškai galimas, o kai sutarties dalykas nėra galimas, tai sutartis laikoma niekine. Sutarties dalyko galimumui nustatyti naudojamas protingo asmens kriterijus: neįmanoma tai, ko būtų negalima atlikti protingam asmeniui. Subjektyvus skolingą asmens negalėjimas ko nors atlikti savaime nedaro sutarties dalyko negalimu. Sutarties dalyko negalimumas objektyviai turi būti nuolatinis, nes laikinas sutarties dalyko negalimumas

¹²¹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 95.

¹²² Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt., *supra* note 8, p. 119.

¹²³ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 95.

¹²⁴ *Ibid.*, p. 96.

¹²⁵ *Ibid.*, p. 97.

nesudaro pagrindo teigti, jog jis apskritai negalimas, pvz.: mitologinės būtybės pirkimo-pardavimo sutartis laikoma negaliojančia. Galimumo kriterijus nenaudojamas, kai sutartis yra su atidedamosios sąlygomis ar terminais. „Tada tai, kad sutarties dalykas neįmanomas sudarant sutartį, nedaro jos niekine, nes dalykas gali tapti įmanomas įvykus tai sąlygai arba suėjus nustatytam terminui (CK 1347 str.)“.¹²⁶ Matyti, kad pastarosios suformuotos Italijos taisyklės dėl sutarties dalyko galimumo yra labai panašios į Prancūzijos teisinį reguliavimą dėl sutarties dalyko įmanomumo (*aut. pastaba*).

Sutarties dalykas, kuris prieštarauja imperatyvioms įstatymo normoms, pažeidžia viešąją tvarką ar moralę, laikomas neteisėtu, o tokia sutartis – negaliojančia. Doktrinoje pateikiami tokie niekinių sutarčių pavyzdžiai:

1) sutartys dėl asmens teisinio statuso ribojimo (pvz., susitarimai, ribojantys sutuoktinio teises, teisę palikti turtą testamentu (CK 160, 458 str.));

2) dėl rinkėjų balsų pirkimo arba nekandidatavimo per rinkimus ar nestojimo į politinę partiją;

3) susitarimas nesituokti arba tuoktis tik su konkrečiu asmeniu;

4) dėl pilietybės ar religijos pakeitimo arba dėl atsisakymo priimti į darbą konkrečius asmenis ar asmenų grupes;

5) sutartys, ribojančios konkurenciją ar prieštaraujančios geriems papročiams, pavyzdžiui, atlyginimo pažadėjimas įmonės darbuotojui už įmonės komercinės paslapties atskleidimą įmonės konkurentui;

6) sutartys, susijusios su prostitucija ir neteisėtais lytiniais santykiais¹²⁷.

Asmuo veiksnumą įgyja sulaukęs 18 metų¹²⁸. Nepilnamečio sudaryta sutartis gali būti nugrinčijama įstatyminio atstovo prašymu, tačiau nepilnamečio sudaryta sutartis, kai pastarasis nuslėpė savo amžių, galioja¹²⁹. Italija dėl sutarties galiojimo, kai nepilnametis nuslepia savo amžių, panaši į Prancūzijos teisę, kadangi Prancūzijoje galioja tokia pati taisyklė (*aut. pastaba*). Nepilnametis, kai sulaukia 16 metų, gali būti emancipuotas teismo sprendimu (pripažintas veiksniu), taip pat veiksnumą įgyja ir sudaręs santuoką, tačiau šiais atvejais nepilnametis neįgyja teisės savarankiškai sudarinėti sutartis, pvz.: rūpintojo sutikimo reikia sudarant sutartis dėl disponavimo nekilnojamuoju turtu. Pilnametis, kuris serga psichine liga, gali būti pripažintas neveiksniu teismo sprendimu, o to asmens sudaryta sutartis pripažįstama negaliojančia, kai įstatyminis atstovas pateikia tokį prašymą. Jei asmens psichinė būklė nėra pastoviai sutrikusi, jis

¹²⁶ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 97.

¹²⁷ *Ibid.*,

¹²⁸ *Ibid.*, p. 176.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 176-177.

laikomas ribotai veiksniu asmeniu, kuris turi teisę be rūpintojo sutikimo sudaryti smulkius buitinius sandorius.¹³⁰

Italijoje sutarties dalykas pripažįstamas kaip apibrėžtas, jeigu yra aiškiai išreikšta jo kokybė ir kiekybė, bet ir leidžiama asmenims, kurie sudaro sutartį, numatyti kriterijus, kurie apibrėš sutarties dalyko kiekį ir kokybę, pvz.: perkant žemės sklypą, nustatoma tik vieno žemės aro kaina, o visa kaina sutartyje nenurodoma arba parduodamas derlius, kuris dar tik užaugs, nežinant jo kiekio. Pagal nustatytus kriterijus sutarties dalyką vėliau apsibrėžia pačios sutarties šalies arba trečiasis asmuo, kuris yra gavęs nurodymą iš abiejų ar bent vienos šalies tai padaryti; sutarties dalyką esant abiejų ar vienos šalies prašymui gali apibrėžti teismas. „Kai kuriais atvejais sutarties dalyką ar jo elementus gali apibrėžti ir įstatymas, pavyzdžiui, kai jis nustato fiksuotą palūkanų normą, privalomas sutarties sąlygas (CK 1339, 1419 str.)“.¹³¹ Italijoje sutarties dalykui apibrėžti nėra keliami tokie griežti reikalavimai lyginant su Prancūzija (*aut. pastaba*).

Italijoje taip pat galioja konsensualizmo principas, tačiau su tam tikromis išimtimis, kadangi tam tikroms sutartims nustatyta privaloma forma, kuri gali būti paprasta rašytinė forma (ilgesnių nei devynerių metų turto nuomos sutartys, įmonių steigimo sutartys, nekilnojamojo turto ar daiktinių teisių padalijimo sutartys, sutartys dėl bendrosios nuosavybės į turtą sukūrimo, sutartys, susijusios su ginčų dėl daiktinių teisių išsprendimu, arbitražiniai susitarimai, reikalavimo teisės perleidimo sutartys ir kt. įstatymo numatytos sutartys), notarinė forma (asociacijų ir fondų steigimo, dovanojimo, akcinių bendrovių ir ribotos atsakomybės bendrovių steigimo, bendrijų ir savidraudos draugijų steigimo, bendrosios sutuoktinių nuosavybės padalijimo) ar rašytinė forma (paprasta ar notarinė) su sutarties įregistravimu atitinkamame registre (nekilnojamojo turto perleidimo ar suvaržymo, daiktinių teisių perleidimo sutartys registruojamos nekilnojamojo turto registre)¹³². Registracija sutarties galiojimui įtakos neturi, išskyrus hipotekos atveju, kadangi neįregistruota hipoteka negalioja. Sutarties forma Italijoje turi ir kitą reikšmę – rašytiniais įrodymais galima pagrįsti draudimo, intelektinės nuosavybės teisių perleidimo, kapitalinės statybos ir taikos sutarčių sudarymo faktą.¹³³

Šio darbo autoriaus nuomone, Italijos sutarčių teisė panaši į Prancūzijos teisę tuo, kad abi valstybės sutarties elementais laiko šalių susitarimą, sutarties dalyką (kuris reglamentuojamas beveik identišškai abejose valstybėse), sutarties pagrindą (*cause*), sutarties šalių veiksnumą. Taip pat Italijos teisė turi panašumų su Anglijos teise dėl šalių susitarimo ir veiksnumo pripažinimo sutarties elementais, bet Italijos teisė, priešingai nei Anglijos ir JAV teisė, nenaudoja *consideration* kriterijaus. Be to, Italijoje, kaip Škotijoje, PECL ir DCFR, sutarties elementu

¹³⁰ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 177.

¹³¹ *Ibid.*, p. 98.

¹³² *Ibid.*, p. 295-296.

¹³³ *Ibid.*, p. 296.

laikomas susitarimas. Italijoje, kaip ir Prancūzijoje, Anglijoje, PECL ir DCFR įtvirtintas sutarties formos laisvės principas su tam tikromis išimtis. Taip pat Italijoje, kaip Prancūzijoje ir Anglijoje, sutarties forma atlieka įrodomąją funkciją.

2.8. Olandija

V. Mikelėno teigimu, „Olandijos sutarčių teisės doktrinoje vyrauja valios teorija, teigianti, kad sutartis yra šalių suderintos valios išraiška, jų ketinimo sukurti teisinius santykius atspindys. Todėl būtiniais sutarties elementais laikomi:

- 1) šalių sutikimas sukurti prievolinius santykius, išreikštas oferta ir akceptu (CK 3-35; 6-217 str.);
- 2) šalių veiksnumas (CK 3-32 str.);
- 3) sutarties sąlygų aiškumas ir apibrėžtumas, t. y. susitarimas dėl visų esminių sutarties sąlygų (CK 6-227 str.);
- 4) sutarties sąlygų neprieštaravimas teisei, viešajai tvarkai ir gerai moralei (CK 3-40 str.)¹³⁴.

Įdomu tai, jog Olandijos civiliniame kodekse nenumatyta *causa* kaip sutarties elementas, tačiau yra autorių teigiančių, jog *causa* taikoma netiesiogiai ir išlieka sutarties galiojimo reikalavimu¹³⁵. Apie tai plačiau bus aptarta kitame skyriuje „Papildomi sutarties elementai“.

Olandijoje visiškai civilinis veiksnumas įgyjamas asmeniui sulaukus pilnametystės amžiaus – 18 metų. Nepilnamečių sudarytos sutartys, kurioms sudaryti nepilnametis buvo gavęs įstatyminių atstovų leidimą ir kurių kainą nepilnametis apmokėjo iš savo lėšų, galioja, o kitos sutartys gali būti pripažįstamos negaliojančiomis, jei įstatyminiai atstovai pateikia tokį prašymą.¹³⁶ Kai nepilnametis sudaro santuoką, jis įgyja visišką civilinį veiksnumą, o teismo sprendimu nepilnametis, kuris sulaukęs 16 metų, gali būti emancipuotas, t. y. jam suteikiama teisė sudaryti daugelį sandorių savarankiškai. Asmeniui, kuris laikomas neveiksniu, steigiama globa, o tokio asmens sudarytą sandorį gali nuginkčyti jo globėjas.¹³⁷

Olandijoje galioja konsensualizmo principas, kuris įtvirtintas Olandijos civilinio kodekso 3-37 straipsnyje, kuris numato, jog šalių valia gali būti išreikšta bet kokia pasirinkta forma, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus. Sutarties forma nėra būtinas sutarties elementas.¹³⁸

¹³⁴ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 106-107.

¹³⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 38.

¹³⁶ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 185.

¹³⁷ *Ibid.*, p. 184.

¹³⁸ *Ibid.*, p. 299.

Darbo, skolos perkėlimo, prikimo-pardavimo kreditan, draudimo sutartims ir arbitražiniams susitarimams nustatyta paprasta rašytinė forma, o vedybų, įmonių steigimo, dovanojimo ir nekilnojamo turto perleidimo bei suvaržymo sutartims nustatyta privaloma notarinė forma¹³⁹. Sutartys dėl nekilnojamojo turto perleidimo ar jo suvaržymo dar registruotos viešame registre. Nustatytos privalomos sutarties formos nesilaikymas daro sutartį negaliojančia, išskyrus tam tikras išimtis, kurias numato įstatymas.¹⁴⁰

„Sutarties forma gali turėti procesinę reikšmę. Sudaryta nesilaikant privalomos rašytinės formos sutartis nors ir galėtų galioti, tačiau jos sudarymo fakto šalys neturėtų teisės įrodinėti remdamosi liudytojų parodymais, jeigu teismas konkrečiu atveju nuspręstų liudytojų parodymus esant neleistina įrodinėjimo priemone“.¹⁴¹

Šio darbo autoriaus nuomone, iš to, kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog Olandijoje pirmasis sutarties elementas (šalių sutikimas sukurti prievolinius santykius) reiškia ketinimą (valią) sudaryti sutartį, kuris sutarties elementu laikomas PECL, DCFR, Anglijoje, Škotijoje ir Prancūzijoje. Taip pat Olandijos sutarčių teisėje, kaip ir Anglijoje, Prancūzijoje ir Italijos, šalių veiksnumas pripažįstamas sutarties elementu, tačiau Olandija, priešingai nei Anglija ir JAV, nenaudoja *consideration* doktrinos. Be to, Olandijos sutarčių teisė panaši į Italijos, Prancūzijos, Anglijos teisę, PECL ir DCFR tuo, jog vyrauja sutarties formos laisvės principas su tam tikromis išimtis. Taip pat Olandijoje, kaip Italijoje, Prancūzijoje ir Anglijoje, sutarties forma atlieka įrodomąją funkciją. Olandija į Škotiją panaši tuo, jog išskiria susitarimą dėl esminių sąlygų kaip sutarties elementą.

2.9. Vokietija

Išskirtinis Vokietijos sutarčių teisės požymis yra tai, jog Vokietijoje taikoma abstrakcijos doktrina, kuri sudaro galimybę atskirti sutarties sukurtą prievolę nuo prievolės įvykdymo atskiru susitarimu, pvz.: pirkimo-pardavimo sutartis sukuria prievolę pardavėjui perduoti daiktą pirkėjui, kuris turi susimokėti už daiktą, o faktinis turto perleidimas ir pinigų sumokėjimas pripažįstamas savarankišku sandoriu, kuris turi išreikšti abiejų asmenų valią atlikti savo pareigą ir faktinį tų pareigų atlikimą¹⁴². Ši doktrina svarbi teoriškai ir praktiškai, nes aiškinantis sutarties formai keliamus reikalavimus, reikia turėti omenyje, jog abu sandoriai

¹³⁹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 299-300.

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 300.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*, p. 117-118.

(susitarimas ir jo įvykdymas) turi būti išreikšti ta pačia forma, kadangi priešingu atveju susitarimas gali būti negaliojantis, o turto perleidimas – galiojantis¹⁴³.

Vokietijoje sutarties elementu nepripažįstami sutarties pagrindas (*causa*) ir abstrakti nauda (*consideration*), o būtinu sutarties elementu laikomas šalių sutikimas sudaryti sutartį, t. y. asmenų suderintos valios išraiška, kuri įrodo asmenų ketinimą (valią) sukurti sutartinius teisinius santykius¹⁴⁴.

„Valios išraiška vertinama dviem aspektais: subjektyviuoju, arba vidiniu, ir objektyviuoju, arba išoriniu. Subjektyviai (vidinei) valiai neatitinkant jos objektyvios (išorinės) formos, atsiranda valios trūkumas [...]. Aiškinant sutartį, visada atsižvelgiama į tikrąją šalies valią, į jos vidinius ketinimus (CK 133 str.), o ne išorinę valios išraiškos formą. Į išorinę valios išraiškos formą atsižvelgiama tiek, kiek to reikalauja civilinės apyvartos papročiai ir sąžiningumo principas (CK 157 str.)“¹⁴⁵

V. Mikelėno teigimu, kitais sutarties elementais dar laikomi šalių veiksnas ir sutarties įvykdymo įmanomumas (kai sudarant sutartį paaiškėja, jog sutarties įvykdyti nebus galima, ji pripažįstama neegzistuojančia)¹⁴⁶. Kitų autorių teigimu, Vokietijoje sutarties galiojimui užtenka dviejų sutarties elementų, t. y. šalių susitarimo ir šalių ketinimo (valios) sukurti teises pasekmes¹⁴⁷. Matyti, kad skirtingi autoriai sutaria dėl vieno būtino sutarties elemento Vokietijoje, t. y. šalių valios (ketinimo) sudaryti sutartį, ir dėl šio sutarties elemento reikalavimo Vokietija panaši į PECL, DCFR, Angliją, Škotiją, Prancūziją ir Olandiją (*aut. pastaba*).

Asmenys visišką civilinį veiksnumą įgyja sulaukę pilnametystės, t. y. 18 metų amžiaus. Nepilnamečiai iki 7 metų amžiaus ir asmenys, sergantys psichine liga ir nustatyta tvarka pripažinti neveiksniais, neturi veiksnumo. Sutartys, kurias sudarė nepilnamečiai iki 7 metų, yra negaliojančios.¹⁴⁸ Nepilnamečių nuo 7 iki 18 metų amžiaus, kurie turi ribotą veiksnumą, sudarytos sutartys galioja, jeigu jie turėjo įstatyminių atstovų sutikimą arba kurios įstatyminiai atstovai pritarė po jų sudarymo. Be to, be pritarimo galioja visos nepilnamečio nuo 7 iki 18 metų amžiaus sudaryta sutartis, kai nepilnametis iš savo lėšų apmokėjo sutarties kainą, kai nepilnametis turi įstatyminio atstovo leidimą tvarkyti įmonės reikalus, sutartis susijusi su darbo teisiniais santykiais (šiuo atveju nepilnametis turi turėti įstatyminio atstovo leidimą sudaryti darbo sutartį), kai nepilnametis turi įstatyminio atstovo išduotą generalinį sutikimą sudaryti jam

¹⁴³ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 118.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Ibid.*

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 46.

¹⁴⁸ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 192.

naudingas sutartis (pastaroji taisyklė netaikoma nekilnojamojo turto perleidimo sutartims. Psichine liga sergantis asmuo teismo sprendimu gali būti laikomas neveiksniu, o tokių asmenų sudarytos sutartys laikomos negaliojančiomis.¹⁴⁹

Vokietijos civilinio kodekso 125 straipsnyje numatyta, jog sandoriai (*a legal transaction*), kurie sudaryti nesilaikant įstatymo nustatytos formos, yra negaliojantys¹⁵⁰. Pastarasis straipsnis suponuoja išvadą (*aut. pastaba*), jog Vokietijos teisėje nustatomos griežtesnės taisyklės dėl sutarties formos, kai kurioms sutarčių rūšims numatomas atitinkamos formos laikymasis, kad sutartis būtų galiojanti¹⁵¹. Vis dėl to minėtoje Vokietijos civilinio kodekso 125 nuostatoje įtvirtinta taisyklė nėra taikoma dažnai, kadangi Vokietijoje vyrauja pagrindinis principas – formalumų atsisakymas, taip pat leidžiama pateikti bet kokios formos įrodymus¹⁵². Vokietijoje vyrauja rašytinė forma, viešas bei notarinis patvirtinimas¹⁵³, pvz.: garantijos sutartims nustatyta rašytinė forma¹⁵⁴, turto (*assets*) perleidimo, santuokos, nekilnojamojo turto nuomos ir dovanojimo sutartims nustatyta notarinė forma¹⁵⁵. Viešas pritarimas numatytas Vokietijos civilinio kodekso 129 straipsniu, kuris numato notarinį autentifikavimą, tai būtina, kai reikia paskelbti viešame registre, pvz.: žemės registre, santuokų, įmonių ir įmonių vardų registre¹⁵⁶.

Taigi, Vokietija turi panašumų su Olandija, Italija, Prancūzija, Anglija, PECL ir DCFR, kadangi galioja formos laisvės principas su tam tikromis išimtis, tačiau Vokietijoje, priešingai nei minėtose šalyse, sutarties forma neatlieka įrodomosios funkcijos. Vokietijoje teismas gali laisvai vertinti įrodymus¹⁵⁷.

¹⁴⁹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 193.

¹⁵⁰ Vokietijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/).

¹⁵¹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 40.

¹⁵² *Ibid.*, p. 143.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 304.

¹⁵⁵ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *supra* note 12, p. 217.

¹⁵⁶ *Ibid.*, p. 218.

¹⁵⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 149.

3. PAPILDOMI SUTARTIES ELEMENTAI

3.1. *Causa* doktrina kontinentinės teisės sistemoje

Sutarties pagrindas (*causa*) yra sutarties galiojimui reikalingas elementas daugumoje kontinentinės teisės sistemos valstybių teisėje, pvz.: Prancūzijoje, Belgijoje, Liuksemburge, Austrijoje, Ispanijoje, Italijoje, Slovėnijoje ir Bulgarijoje, tačiau *causa* doktrina nenaudojama Vokietijoje ir Šveicarijoje¹⁵⁸. Kaip matysime vėliau, *causa* doktrina skirtingose kontinentinės teisės sistemos valstybėse yra suprantama skirtingai, kartais turi vieną reikšmę, kartais net kelias reikšmes (*aut. pastaba*), pavyzdžiui, Austrijos teisėje *causa* vartojama viena prasme ir „reiškia ekonominį sutarties tikslą, kuris turi būti akivaizdus iš pačios sutarties ar aplinkybių“¹⁵⁹.

3.1.1. *Cause* doktrina Prancūzijos teisėje

Prancūzijos teisė paprastai laikoma kaip priešinga britų teisei, tačiau sutarties privalomojo pobūdžio vertinimo aspektu jos turi daugiau panašumų nei skirtumų¹⁶⁰. Tiek prancūziškoji sutarties pagrindo (*cause*) koncepcija, tiek britų abstrakti nauda (*consideration*), yra kritikuojama dėl neaiškumo ir vienodo turinio nebuvimo, tačiau jie tebėra naudojami nacionalinėse teisėse ir yra esminiai elementai, kurių buvimas daro sutartį privalomą¹⁶¹. Kita vertus, yra autorių, kurie Prancūzijoje sutarties pagrindo (*cause*), kaip sutarties elemento, apskirtai nepripažįsta, kadangi sutarties pagrindas yra neaiški ir praktinės naudos neturinti kategorija¹⁶².

Prancūzijos civilinis kodeksas nepateikia sutarties pagrindo (*cause*) apibrėžimo, tačiau reikšminga tai, kad Kvebeko teisei įtakos turėjo Prancūzijos teisė, o Kvebeko civiliniame kodekse sutarties *cause* apibrėžta kaip priežastis, dėl kurios šalys sudarė sutartį¹⁶³.

Sutarties pagrindas yra tai, kas atsako į klausimą, kodėl asmenys sudarė sutartį. *Cause* apibūdinama kaip priežastis, dėl kurios sutarties šalys įsipareigoja: atlygintinėse sutartyse – priešpriešinis įvykdymas, neatlygintinėse sutartyse – ketinimas dovanoti.¹⁶⁴

Sutarties pagrindas turi dvi reikšmes: objektyviają (kitaip – abstrakčiąją prasmę), kuri suvokiama kaip sutarties pagrindo buvimas ar nebuvimas, ir subjektyviają¹⁶⁵. „Pavyzdžiui,

¹⁵⁸ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 37.

¹⁵⁹ *Ibid.*

¹⁶⁰ *Ibid.*, p. 32.

¹⁶¹ *Ibid.*, p. 32-33.

¹⁶² Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 111.

¹⁶³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 33.

¹⁶⁴ *Ibid.*

¹⁶⁵ *Ibid.*

dvišalėse sutartyse sutarties pagrindas objektyviają prasme (arba artimiausios priežastys) yra pirkėjo siekimas įgyti daiktą nuosavybės teise (tapti savininku) mainais už pinigus ir pardavėjo siekimas gauti pinigus mainais už daikto perdavimą pirkėjo nuosavybėn¹⁶⁶.

Kaip esminis sutarties tikslas, kuris skatina asmenis susitarti, sutarties pagrindas objektyviają prasme yra tapatus visose tos pačios rūšies sutartyse¹⁶⁷. Teismas nevertina subjektyvių sutarties šalių priežasčių, kai ieško sutarties pagrindo objektyviaja prasme buvimo ar nebuvimo, tačiau yra buvę atvejų, kai teismas, vertindamas šalių subjektyvias priežastis, pripažino objektyviai nesant sutarties pagrindo, pvz.: „buvo parduotas Prancūzijoje negaminamo modelio automobilis; golfo aikštelės nuomos sutartyje numatytas simbolinis – 10 frankų nuomos mokestis“¹⁶⁸.

Įdomu tai, kad sutarties pagrindas turi egzistuoti sudarant sutartį, o jei pagrindas išnyksta jau po sutarties sudarymo, tai nedaro sutarties negaliojančia. Kai po sutarties sudarymo nebelieka sutarties pagrindo, paprastai viena sutarties šalis nebevykdo savo įsipareigojimo, o kita – sustabdo savo priešpriešinio įsipareigojimo vykdymą arba prašo sutarties nutraukimo. Po vienašalės sutarties sudarymo pagrindo išnykimas sudaro prielaidas pripažinti sutartį negaliojančia, pvz.: jei viena šalis įsipareigoja sumokėti tam tikrą pinigų sumą, kurią kitas yra skolingas trečiajam asmeniui, bet išaiškėja, jog iš tikro jokios skolos nėra, tai reikštų, kad nėra sutarties pagrindo ir sutartis dėl to negalioja. Sutartis pripažįstama negaliojančia ir suklydus dėl sutarties pagrindo, pvz.: viena televizijos įmonė susitarė su kita, jog ši mokės už tai, kad galės transliuoti trečiojo asmens sukurtą programą, tačiau po sutarties sudarymo išaiškėjo, jog ta programa yra nemokama; Prancūzijos teismas konstatavo, kad buvo suklydimas dėl sutarties pagrindo ir sutartį, kaip neturinčią pagrindo, pripažino negaliojančia.¹⁶⁹

Objektyvioji *cause* yra artima abstrakčiai naudai (*consideration*), o subjektyvi *cause* – nėra, tai yra tikrosios ir subjektyvios priežastys, paskatinusios asmenis sudaryti sutartį, kurios skiriasi kiekvienu konkrečiu atveju. „Subjektyvus, arba konkretus sutarties pagrindo aspektas turimas omenyje Prancūzijos CK 1133 straipsnyje, kuris nustato, kad prievolės pagrindas neteisėtas, kai jis draudžiamas įstatymo, prieštarauja gerai moralei arba viešajai tvarkai“¹⁷⁰.

„Pavyzdžiui, parapsichologas savo kolegai pardavė įvairių okultizmo seansuose naudojamų daiktų. Šiuos daiktus pirkėjas įsigijo ketindamas panaudoti ateičiai spėti. Pardavėjas daiktus perdavė pirkėjui, tačiau tas atsisakė mokėti suderintus 53 tūkstančius frankų. Tada pardavėjas kreipėsi į teismą su prašymu iš pirkėjo priteisti nesumokėtus pinigus. Prancūzijos

¹⁶⁶ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 34.

¹⁶⁷ *Ibid.*

¹⁶⁸ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 112.

¹⁶⁹ *Idib.*

¹⁷⁰ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 34.

kasacinis teismas 1989 m. liepos 12 d. sprendimu atsisakė tenkinti ieškinį ir nurodė, kad sutarties pagrindas prieštarauja Prancūzijos baudžiamojo kodekso R. 34 straipsniui ir todėl yra neteisėtas¹⁷¹.

Sutarties pagrindas pripažįstamas kaip prieštaraujančiu viešajai tvarkai, kai nesilaikoma visuomenės ekonominio, socialinio ir politinio veikimo taisyklių, pvz.: dėl rinkėjų papirkinėjimo, susitarimai dėl mokesčių mokėjimo vengimo ar įvaikinimo už pinigus, susitarimai, nutraukiantys šeimos vientisumą, susitarimai, varžantys įsidarbinimo galimybes ir panašiai¹⁷².

Sutartis gali būti laikoma visiškai negaliojančia ir gali būti ginčijama bet kurio asmens, jeigu abi sutarties šalys sudarydamos sutartį žinojo arba bent jau turėjo žinoti, kad sutarties pagrindas neteisėtas, tokiu atveju restitucija netaikoma¹⁷³. Prancūzijoje siūloma laikyti negaliojančiomis visas neteisėtą pagrindą turinčias sutartis nepaisant to, ar abi sutarties šalys žinojo, jog sutarties pagrindas yra neteisėtas, o sąžiningos šalies teises ir interesus ginti kitokiais būdais¹⁷⁴.

Nors yra šiuolaikinių autorių, kurie pripažįsta tik *cause* subjektyviąją prasme, nes jis apima ir *cause* objektyviąją prasme, kadangi esminis sutarties tikslas yra tam tikros naudos gavimas, tačiau Prancūzijoje nusistovėjusi pozicija, „pagal kurią subjektyviąją prasme *causa* suprantama tais atvejais, kai kalbama apie neteisėtą *causa*, o objektyviąją prasme – tais atvejais, kai kalbama apie *causa* nebuvimą“¹⁷⁵.

Sutarties sudarymui neužtenka tik asmens noro, dar turi būti ir asmens tikslas, t. y. pagrindas¹⁷⁶. Prancūzijos civilinio kodekso 1131 straipsnyje numatyta, kad įsipareigojimas be *cause* arba su klaidinga *cause*, arba su neteisėta *cause*, gali neturėti jokio poveikio¹⁷⁷. Pastaroji norma reiškia, kad asmuo, kuris sudarė sutartį, gali nevykdyti prisiimtą prievolės, jei pasirodo, kad tikslas, dėl kurio sudaryta sutartis, negali būti pasiektas. *Cause* reikalinga apginti asmenis nuo nepagrįstų įsipareigojimų prisiėmimo.¹⁷⁸ Šio darbo autoriaus nuomone, siekiant išvengti piktnaudžiavimo teise, o tiksliau – ginčijimo ekonomiškai nepalankių sutarčių, Prancūzijos civilinio kodekso 1131 straipsnį praktikoje reikėtų taikyti kartu su 2007 m. kovo 27 d. Prancūzijos kasacinio teismo sprendime suformuotomis taisyklėmis (*aut. pastaba*): „šalis, reikalaujanti pripažinti sutartį negaliojančia, privalo įrodyti realaus priešpriešinio įvykdymo

¹⁷¹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 113.

¹⁷² *Ibid.*

¹⁷³ *Ibid.*, p. 113-114.

¹⁷⁴ *Ibid.*, p. 114.

¹⁷⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 34.

¹⁷⁶ *Ibid.*

¹⁷⁷ Prancūzijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/.../Code_22.pdf).

¹⁷⁸ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 34.

nebuvimą, o tokią galimybę gali būti nelengva įrodyti asmeniui, kuris sutarties sudarymo metu turėjo galimybę įvertinti tokios sutarties sudarymo riziką¹⁷⁹. Iš paminėtos teismų praktikos galima daryti išvadą, kad teismas, vertindamas sudarytą sutartį, kuri yra ginčijama, turės įvertinti tai, ar asmuo, sudarydamas sutartį, turėjo ir galėjo įvertinti sutarties sudarymo riziką (*aut. pastaba*).

„Atlygintiniuose sandoriuose vienos šalies priešpriešinį įvykdymas (arba kitos šalies suteikiamas įvykdymas) yra kitos šalies prievolės *cause*. Taip pat ir sinalagmatinėse sutartyse vienos šalies nauda yra kitos *cause*“¹⁸⁰.

Subjektyvioji *cause* reikalinga, kai analizuojama vienašalių neatlygintinių sandorių galiojimas. „Kai vienas asmuo įsipareigoja sumokėti konkrečia pinigų sumą apibrėžtą dieną be jokio priešpriešinio įvykdymo iš kitos šalies, tokio įsipareigojimo galiojimas priklauso nuo priežasties, kodėl jis prisiėmė tokį įsipareigojimą – jei jis įsipareigoja tik laisva valia, tai toks įsipareigojimas yra neatlygintinis pažadas, kuris negalioja. Pavyzdžiui, vyro įsipareigojimas mokėti išlaikymą vaikui, kurio biologiniu tėvu jis neteislingai save laiko. Tačiau jei toks įsipareigojimas nulemtas siekio padengti ankstesnę skolą tam asmeniui, jis turės *cause galios*“¹⁸¹.

Neatlygintiniuose sandoriuose egzistuoja abstrakti *cause*, pvz.: dovanojimo sutartyje pagrindas yra dovanotojo valia duoti, o svarbiausia iš to yra tai, jog *cause* kaip tokia, priešingai nei *consideration*, leidžia sudaryti neatlygintines sutartis¹⁸². Be to, teismai šiuo atveju *cause* vertina objektyviai – ar buvo aiški priežastis sudaryti sutartį, tiesioginis tikslas, kurio siekė šalys, tačiau Prancūzijoje pastebimi ir pokyčiai individualizuoti įsipareigojimo atsiradimo motyvą, t. y. į *cause* apibrėžimą įtraukiamas ir kiekvienos sutarties šalių siekiamas tikslas – dėl to *cause* virto aiškesne *cause*, kuri apima realų interesą, ir taip pat subjektyvesne *cause*, kuri apima individualius sutarties šalių siekinius¹⁸³.

Cause objektyviają prasme yra kaip priemonė, kuri padeda apsaugoti sutarties šalių asmeninius interesus nuo pusiausvyros sutrikdymo ir įrodo sutarties negaliojimą tais atvejais, kai šalis įsipareigoja be priešpriešinio įvykdymo ar, kai priešpriešinį įvykdymas yra netikras ar mažas, t. y. *cause* tikrina sutarties teisėtumą ir moralumą. J. Rochfeld teigimu, Prancūzijos teismai išvystė priemonę, kuri naudinga apsaugant ir ginant sutarties šalių interesus.¹⁸⁴ *Cause* taip pat išreiškia proporcingumo, moralės, vienašalių įsipareigojimo priežiūros ir sutartinės pusiausvyros atkūrimo principus¹⁸⁵.

¹⁷⁹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 35.

¹⁸⁰ *Ibid.*

¹⁸¹ *Ibid.*

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *Ibid.*, p. 35-36.

¹⁸⁴ *Ibid.*, p. 36.

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 37.

Pažymėtina, kad Prancūzijos *cause* reikalavimas neužkerta kelio neatlygintinių sutarčių privalomumui skirtingai nei *consideration* doktrina, kuri Anglijos sutarčių teisėje neleidžia sudaryti neatlygintinių sutarčių. Taip pat Prancūzijos teisminei valdžiai suteikta teisė pripažinti negaliojančiomis dvišales sutartis, kai vienos šalies įsipareigojimas kitos šalies įsipareigojimo atžvilgiu yra labai mažas, kai Anglijos teisėje nereikalaujama adekvataus *consideration*.¹⁸⁶

Šio darbo autoriaus nuomone, Prancūzijos *cause* būtų galima laikyti kaip dar vienu elementu, kuris tik apsunkina sutarčių sudarymą, tačiau *cause* turi daugiau pranašumų lyginant su *consideration* doktrina, kadangi *cause* nepašalina neatlygintinių sutarčių sudarymo galimybės, atlieka teisėtumo užtikrinimo bei moralumo funkcijas.

3.1.2. *Causa* doktrina Italijos teisėje

Italijoje sutarties pagrindo (*causa*) doktrinai darė įtakos Prancūzijos teisė, tačiau vienos nuomonės, kas yra sutarties pagrindas, Italijoje nėra¹⁸⁷.

Italijos civilinis kodeksas neapibrėžia, kas yra laikoma sutarties pagrindu (*causa*)¹⁸⁸. Kaip jau buvo minėta, Prancūzijos civilinis kodeksas taip pat nenurodo sutarties pagrindo sąvokos, o tai galima laikyti panašumu su Italijos civiliniu kodeksu (*aut. pastaba*). V. Mikelėno teigimu, Italijos mokslinė teisinė literatūra sutarties pagrindu pripažįsta teisinį rezultatą, kuris sutarties šalių yra siekiamas, kai sudaroma sutartis, pvz.: pirkimo-pardavimo sutarties pagrindas yra daikto įgijimas mainais už tam tikrą pinigų sumą, nuomos sutarties – naudojimasis daiktu už pinigus ir panašiai¹⁸⁹.

V. Mikelėno teigimu, Italijos sutarties *causa* yra toks sutarties elementas, kurį reikia atskirti nuo subjektyvių asmens priežasčių. Subjektyvia asmens priežastimi, kuri skatina asmenį sudaryti sutartį, laikomas ketinimas gauti naudą iš sutarties ar tikėjimas sudaryti pelną atnešiantį sandorį, pvz.: namas perkamas dėl to, jog siekiama ten apsigyventi, arba kaip investicija ar turint tikslą jį išnuomoti ir panašiai. Taigi, sutarties *causa* suprantama objektyviai, o subjektyvios asmens priežastys neturi reikšmės.¹⁹⁰ Šiuo atveju galima teigti, jog Italijos *causa* supratimas objektyviai būtų tapatus Prancūzijos *cause* suvokimui objektyviają prasme, kadangi Prancūzijoje kaip esminis sutarties tikslas, kuris skatina asmenis susitarti, sutarties pagrindas objektyviają prasme yra tapatus visose tos pačios rūšies sutartyse ir Prancūzijos teismai nevertina subjektyvių sutarties šalių priežasčių, kai ieško sutarties pagrindo objektyviają prasme buvimo ar nebuvimo

¹⁸⁶ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukeitinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 37.

¹⁸⁷ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 96.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 95.

¹⁸⁹ *Ibid.*, p. 95-96.

¹⁹⁰ *Ibid.*, p. 96.

(*aut. pastaba*). Tačiau Prancūzijoje, priešingai nei Italijoje, pripažįstama *cause* subjektyviąją prasme, t. y. tikrosios ir subjektyviosios priežastys, paskatinusios asmenis sudaryti sutartį (*aut. pastaba*).

Italijos civilinio kodekso 1322 straipsnyje numatyta, kad asmenys, kurie sudaro sutartį, gali turėti tikslą įgyvendinti vien teisės saugomus interesus. Siekimas intereso, kuris yra neteisėtas ar kurio teisė nesaugo, nelaikomas sutarties pagrindu.¹⁹¹

V. Mikelėno teigimu, sutartis be pagrindo arba su pagrindu, kuris yra neteisėtas ar prieštarauja viešajai tvarkai ar moralei, pripažįstama niekine, todėl negalioja sutartis, kurios pagrindas yra asmenų siekiamas juridinis rezultatas, imperatyviai įstatymo uždraustas. Be to, Italijoje sutarties *causa* nebus laikoma teisėta, jei sutartimi įkuriama bendrija, kuri versis nelegalia veikla, arba sudaroma sutartis, kuria siekiama išvengti imperatyvių teisės normų, reguliuojančių valiutinius santykius, taikymo.¹⁹²

V. Mikelėno nuomone, sutarties *causa* neatitinka viešosios tvarkos ar moralės principų, kai sutartimi apribojama asmens laisvė, numatomas atlygis už neteisėtą veiką ir panašiai. Italijos civilinio kodekso 2035 straipsnyje numatyta, kad šalis, kuri įvykdo sutartį, kurios pagrindas neatitinka moralės principų, neturi teisės reikalauti restitucijos taikymo.¹⁹³

Yra autorių, kurie nurodo, jog Italijos teisėje *causa*, kaip ir Prancūzijos teisėje, turi dvi prasmes: subjektyviąją prasme *causa* yra sutarties tikslas, kuris siekiamas abiejų sutartį sudarančių šalių, ir objektyviąją prasme, kurią pripažįsta ir teismai, *causa* yra socialinė-ekonominė sutarties funkcija¹⁹⁴. Šio darbo autoriaus nuomone, pastaroji Italijos sutarties pagrindo samprata savo prasme iš esmės neprieštarauja V. Mikelėno pateiktai sutarties pagrindo koncepcijai.

3.1.3. *Causa* doktrina Lietuvos teisėje

Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas nenumato sutarties pagrindo (*causa*), kaip būtino sutarties galiojimui elemento, tačiau Lietuvos mokslinėje teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje galima aptikti pavienius atvejus, kai buvo naudota sutarties (sandorio) (*causa*) doktrina¹⁹⁵.

Teisės literatūroje yra nurodyta, jog „tiesioginis sandorio tikslas (pvz., automobilio nuoma) yra sudaromo sandorio pagrindu, o motyvas – sandorio šalių įvairiausių poreikių ir

¹⁹¹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 96.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ *Ibid.*

¹⁹⁴ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukeitinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 37.

¹⁹⁵ *Ibid.*, p. 45-46.

interesų tenkinimas. Ir motyvas, ir tikslas skiriasi nuo sandorio pagrindo, to teisinio rezultato, kuris turi būti pasiektas (pvz., nuosavybės teisės įgijimas bus pirkimo-pardavimo sutarties pagrindas). Sandorio pagrindas yra tiesioginis jo teisinis tikslas, tas teisinis rezultatas, kurio sandorio šalys siekia sudarydamos sandorį. Būtent sandorio pagrindas gali padėti sprendžiant, kokio teisinio rezultato, tikslo siekia šalys (šalis) mokėdama pinigų, teikdama paslaugas ar perduodama turtą. Sandorio pagrindą dažniausiai sudaro pastovūs tam tikra prasme tipiniai tikslai, būdingi konkrečioms sandorio rūšims (nuomai, paskolai ir pan.). Svarbu, kad sandorio pagrindas būtų įvykdomas ir teisėtas¹⁹⁶.

Teismų praktikoje sutarties pagrindas (*causa*) kartais naudojamas kita prasme nei *cause* suvokiama Prancūzijoje¹⁹⁷, pvz.: vienoje byloje buvo vertinamas valstybinės žemės sklypo pirkimo-pardavimo sutarties sudarymo faktas ir teismas pažymėjo, kad pastarosios sutarties pagrindas yra apskrities viršininko įsakymas, o nustačius, jog apskrities viršininkas įsakymo nepriėmė, konstatavo, jog sutartis dėl ginčijamo žemės sklypo įsigijimo nebuvo sudaryta. Šiuo atveju sutarties pagrindu buvo laikomas savarankiškas juridinis faktas, kuris kartu su sutartimi reikalingas sukuriant civilines teises ir pareigas.¹⁹⁸ Italijoje taip pat *causa* šia prasme nenaudojama (*aut. pastaba*).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 1999 m. spalio 11 d. nutartyje buvo pasisakyta dėl sutarties pagrindo kaip būtino sutarties elemento tikrąją *causa* prasme: „esminis sutarties, kaip susitarimo, požymis yra šalių ketinimas sukurti tarpusavio teises ir pareigas. Pagal šį kriterijų galima sutartį atriboti nuo kitų, teisinių padarinių nesukuriančių susitarimų. Būtinai sutarties elementai yra šalių susitarimas, sutarties pagrindas, sutarties dalykas ir įstatymo reikalaujama forma. Sutarties pagrindas yra priežastys, skatinančios sudaryti sutartį. Apylinkės teismo sprendimu nustatyta, kad šalys ginčijamą sutartį sudarė siekdamos realizuoti įstatymo – LR Žemės reformos 9 str. 6 d. numatytą teisę išsipirkti žemės sklypą prie daugiabučio gyvenamojo namo“.¹⁹⁹

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 15 d. nutartyje buvo taip pat pasisakyta dėl sutarties pagrindo, tačiau jo nelaikant būtinu sutarties elementu²⁰⁰. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 15 d. nutartyje, nurodyta, kad „byloje ginčas kilo ne dėl sutarties pagrindo, t. y. teisinio rezultato, kurio siekė šalys, jį abi šalys pripažįsta buvus pirkimo-

¹⁹⁶ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 45 (Cituota iš: Baranauskas, E., *et al. Civilinė teisė*. Bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005. T. 2, p. 14).

¹⁹⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 46.

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje A. T., B. T. ir P. T. v. Kauno apskrities viršininko administracija (bylos Nr. 3K-3-283/2008).

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. R. J., J. A., D. N., G. K., S. K., *treieji asmenys Vilniaus apskrities viršininko administracijos Vilniaus m. žemėtvarkos ir geodezijos tarnyba, Vilniaus m. 2-ojo notarų biuro notarė* (bylos Nr. 3K-3-582/1999).

²⁰⁰ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 47.

pardavimo teisiniais santykiais, bet dėl sutarties šalies, pirkėju sutartyje nurodyto asmens atitikties tikrajam šio teisinio santykio subjektui²⁰¹. Ši suformuota kasacinio teismo praktika vėliau buvo minima 2011 m. pirmos instancijos teismo sprendime ir 2013 m. apeliacinės instancijos teismo nutartyje²⁰².

Šio darbo autoriaus nuomone, Lietuvos mokslinėje literatūroje ir teismų praktikoje *causa* savo tikrąją prasme (taip kaip jis suprantama užsienio valstybėse, pvz.: Prancūzijoje) naudojama ypač retai. Be to, manytina, jog teismų praktikoje *causa* taikoma, kai to reikalauja konkrečios bylos aplinkybės, siekiant teisingai išspręsti bylą.

3.1.4. *Causa* doktrina Olandijos teisėje

Į 1838 m. Olandijos civilinį kodeksą buvo įtraukta Prancūzijos *cause* doktrina, tačiau naujasis Olandijos civilinis kodeksas atsisakė *causa* doktrinos ir neišskiria *causa* kaip sutarties galiojimui būtino elemento²⁰³.

Kai jau buvo minėta, galima rasti autorių, pvz.: H. Beale, teigiančių, jog *causa* taikoma netiesiogiai ir išlieka sutarties galiojimo reikalavimu²⁰⁴. Yra autorių, kurie teigia, jog naujojo Olandijos civilinio kodekso 3.40 straipsnyje, kuriame numatyta, jog sandoris, kurio turinys ar siekis (*scope*) prieštarauja viešajai tvarkai ar gerai moralei yra negaliojantis, nežymiai užsimenama apie *causa* sąvoką, o tai atrodo kaip neteisėtas objektas (turinys) ir *causa* (siekis)²⁰⁵. Taip pat *causa* galima pastebėti Olandijos civilinio kodekso 6.229 straipsnyje, kuris numato, jog sutartis, pradėjusi galioti tarp dviejų šalių gali būti pripažinta negaliojančia, jeigu tiems santykiams nepavyksta realizuotis (*fails to materialise*)²⁰⁶. Autoriai kelia retorinį klausimą, ar tai nėra pareiškimas to, kas laikoma *causa* nebuvimu (*failure causa*)?²⁰⁷.

Olandijos civilinio kodekso 6.229 straipsnis savo esme panašus į Prancūzijos civilinio kodekso 1131 straipsnį (*aut. pastaba*), kuris, kaip jau buvo minėta, reiškia, kad asmuo, kuris sudarė sutartį, gali nevykdyti priimtą prievolės, jei pasirodo, kad tikslas, dėl kurio sudaryta sutartis, negali būti pasiektas²⁰⁸. Šios darbo autorius sutinka su ta pozicija, jog Olandijos civilinio kodekso 6.229 straipsnis išreiškia tai, kas laikoma *causa* nebuvimu, taip pat 3.40 straipsnis

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje *R.V. v. M. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-228/2009).

²⁰² Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjos 2011 m. gegužės 10 d. sprendimas civilinėje byloje *I. M. v. J. S. ir kt.* (bylos Nr. 2-1161-513/2011); Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *I. O. v. V. J. Ir kt.* (bylos Nr. 2A-955-302/2013).

²⁰³ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt. *supra* note 12, p. 214.

²⁰⁴ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambraskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 38.

²⁰⁵ Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt., *op. cit.*, p. 215.

²⁰⁶ *Ibid.*

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambraskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 34.

netiesiogiai įtvirtintas *causa* reikalavimas, todėl sutiktina su tais autoriais, kurie sako, jog *causa* Olandijoje taikoma netiesiogiai.

3.2. *Consideration* doktrina bendrojoje teisės sistemoje

Visų pirma reikėtų išsiaiškinti, kaip gali būti suvokiamas *consideration* terminas. Pastarasis terminas suprantamas kaip abstrakti nauda, o atsižvelgiant į minėtos sąvokos turinį – asmenų gaunama nauda neturi būti adekvati, proporcinga, bet ji turi faktiškai egzistuoti, taip pat V. Mikelėnas lyginamojoje studijoje „Sutarčių teisė“ (1996 m.) *consideration* verčia kaip priešpriešinį patenkinimą²⁰⁹.

„Kaip pažymi autoriai, apibrėžiant sąvoką *consideration* tradiciškai akcentuojama tai, kad kažkas, turintis vertę (angl. *something of value*), būtų duodama, ir pažymima, kad *consideration* yra arba tam tikras nuostolis (angl. *detriment*) kreditoriui (*promisee*) (tuo požiūriu, kad jis duoda kažką vertinga), arba tam tikra nauda (angl. *benefit*) skolininkui (*promisor*) (tuo požiūriu, kad jis gauna kažką vertinga). Tačiau, kaip nurodoma doktrinoje, dažniausiai nuostolis ir nauda yra vienas ir tas pats dalykas, tik vertinamas iš skirtingų pozicijų. Pavyzdžiui, pirkėjo mokama pinigų suma bus *consideration* už pardavėjo pažadą perduoti daiktą ir gali būti vertinama arba kaip pirkėjo nuostolis, arba kaip pardavėjo nauda, ir atvirkščiai – pardavėjo daikto perdavimas yra *consideration* už pirkėjo pažadą sumokėti ir gali būti vertinamas arba kaip pardavėjo nuostolis, arba kaip pirkėjo nauda“.²¹⁰ Taigi, nebūtinai abi sutarties šalys turi gauti tam tikros naudos, *consideration* yra ir tada, kai naudos gauna įsipareigojanti šalis, o kita šalis patiria tam tikrą nuostolį. Anglijoje pagrindinė *consideration* doktrinos idėja yra abipusiškumas, todėl vienašalis įsipareigojimas (kai įsipareigojanti šalis nieko negauna) nėra laikomas sutartimi, pvz.: Anglijos teisėje turo dovanojimas nėra laikomas sutartimi.²¹¹

Bendroji teisės sistema pripažįsta, kad be ofertos ir akcepto, būtinas sutarties sudarymo elementas yra abstrakčios naudos kriterijus (*consideration*). Bendroji teisės sistema teisiškai įpareigojančiu laiko pažadą, už kurį yra atlyginima.²¹² Abstrakčios naudos kriterijus naudojamas Anglijos ir Airijos sutarčių teisėje, o ne Škotijoje²¹³.

Bendrojoje teisės sistemoje yra svarbiau, kad asmuo ko nors netektų manais už pažadą, nei tai, ar kita šalis gaus tam tikrą naudą, pvz.: pažadas bankui garantuoti kito asmens paskolą, jei bankas tai akceptuos, bus laikomas sutartimi, kadangi bankas turės atitinkamą nuostolį, kai

²⁰⁹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 27.

²¹⁰ *Ibid.*, p. 28.

²¹¹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 90.

²¹² Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 27.

²¹³ *Ibid.*, p. 28.

skolins pinigų sumą tam asmeniui, bet, jei paskola jau suteikta, minėta garantija nebus traktuojama kaip sutartis, nes bankas nepatirs nuostolio mainais už ją. Tam tikri veiksmai ar pažadai neatitiks *consideration* reikalavimo, nes pažadą duodantis asmuo nepatirs tam tikros žalos.²¹⁴ Pažadas sumokėti už veiksma, kurį atlikti asmenį įpareigoja įstatymas, nebus sutartis²¹⁵, pvz.: Anglijoje bylą tiriančiam pareigūnui pažadėjus sumokėti atlygį už automobilio radimą sutartis nebus sudaryta, nes nusikaltėlio suradimas yra pareigūno pareiga²¹⁶.

„Abstrakčios naudos reikalavimo atsiradimą lėmė istorinė sutarties sampratos raida“. Bendrojoje teisės sistemoje buvo suprantama, kad galiojanti sutartis yra ta sutartis, kuri įforminta specialia forma (*deed*), kas buvo kaip pagrindimas, jog buvo sudaryta sutartis, o ne pateiktas neatlygintinis pažadas. Minėta norma buvo taikoma nekilnojamojo turto perdavimo sutartims, tačiau netinkama kitų rūšių sutartims, todėl teismams reikėjo doktrinos, kuri atskirtų galiojančius susitarimus nuo negaliojančių susitarimų, remiantis ne formos reikalavimais.²¹⁷ Abstrakčios naudos kriterijaus apibrėžimas buvo pateiktas XIX a. byloje *Thomas v. Thomas*: „abstrakti nauda – tai tam tikras nuostolis ieškovui, tam tikra nauda atsakovui“²¹⁸. Reikšmingą svarbą abstrakčios naudos doktrinai turėjo ir 1915 metų byla *Dunlop v. Selfridge*, kuri apibrėžė abstrakčią naudą kaip „pats veiksmas ar susilaikymas nuo veiksmo, arba pažadas veikti ar susilaikyti nuo veiksmo yra kaina, už kurią yra įgyjamas kitos šalies pažadas, todėl toks pažadas yra vykdytinas“²¹⁹. Taigi, pažadas, kuris suteiktas mainais už tam tikrą naudą, yra sutartis²²⁰.

Consideration doktrina yra tam tikros teismų praktikos sukurtų taisyklių ir jų išimčių rinkinys: „1) *consideration* gali būti vykdytinas ateityje (*executory*) arba įvykdytas (*executed*) tuo požiūriu, kad viena iš šalių yra atlikusi viską pagal sutartį, o antrosios šalies *consideration* lieka vykdytinas ateityje, tačiau *consideration* negali būti tai, kas įvykdyta praeityje dar iki šaliai duodant pažadą; 2) *consideration* turi judėti iš kreditoriaus (*promisee*), bet nebūtinai turi būti skirtas skolininkui (*promisor*); 3) *consideration* turi būti pakankamas, tačiau jis nebūtinai turi būti adekvatus“²²¹. Be to, Anglijoje, kaip ir JAV, abstrakčią naudą (*consideration*) nebūtinai turi gauti ta šalis, kuri mainais už ją ką nors įsipareigoja atlikti ar neatlikti, abstrakčią naudą (*consideration*) gali gauti ir trečiasis asmuo, pvz.: už prekes atlyginti gali bankas, o ne pats

²¹⁴ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 28.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 91.

²¹⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 29.

²¹⁸ *Ibid.* (Cituota iš: Turner, Ch, *Unlocking contract law*. London: Hodder Arnold, 2007, p. 61).

²¹⁹ *Ibid.* (Cituota iš: Kadner Graziano, Th. *Comparative Contract Law. Cases, Materials and Exercises*. Palgrave Macmillan, 2009, p. 121.).

²²⁰ *Ibid.*

²²¹ *Ibid.*

pirkėjas²²². Manytina, kad pastarasis teiginys paaiškina antrosios taisyklės reikšmę (*aut. pastaba*).

Abstrakti nauda turi atitikti tam tikrus kriterijus:

1. Pakankamumo kriterijų, kuris reiškia, kad abstrakti nauda turi būti pakankama, bet nebūtinai proporcinga įsipareigojimui, o pakankamumas turi būti realus, apibrėžtas ir turintis tam tikrą vertę. Teismai nevertina, ar asmenų teisės ir pareigos yra lygiavertės, ar yra adekvatus atlygis už prisiimtus įsipareigojimus, svarbu, ar yra tam tikra gaunama nauda, išskyrus atvejus, kai nustatoma šalies valios yda, galėjusi lemti vienpusišką sutarties sudarymą. Pavyzdžiui, asmenų moralinis įsipareigojimas vykdyti mirusiojo valią (leisti žmonai gyventi mirusiojo namuose po jo mirties) nebuvo laikomas abstrakčia nauda (*consideration*), bet tos žmonos 1 svoro nuomos mokestis buvo pripažintas abstrakčia nauda (*consideration*). Taip pat taikos sutartis, kurios sudarymo metu šalys sąžiningai tikėjo, kad ginčas egzistuoja, laikoma abstrakčia nauda, tačiau ieškinio atsiėmimas nėra tinkama abstrakti nauda.²²³ Anglijoje abstrakčia nauda (*consideration*) laikomi pinigai, materialūs dalykai, veiksmų atlikimas ir neatlikimas²²⁴.

2. „Abstrakti nauda neturi būti gauta praeityje – teismai nelaiko veiksmo, sekusio po pažado, abstrakčia nauda – pavyzdžiui, vienos šalies pažadas atlyginti turėtas išlaidas kitai šaliai, kai išlaidos jau faktiškai padarytos, nebus laikomas vykdytinu, nes abstrakti nauda jau praeityje“, tačiau yra atvejų, kai teismai daro išimtis iš minėtos bendros taisyklės²²⁵. Be to, V. Mikelėno teigimu, Anglijoje pažadas *consideration* įvykdyti kada nors ateityje taip pat nėra pripažįstamas tinkamu patenkinimu, pvz.: įsipareigojimas sumokėti tam tikrą pinigų sumą atstovui, kai bus nutraukta atstovavimo sutartis, nėra vertinamas kaip tinkamas *consideration*²²⁶.

Anglijoje priešpriešinį patenkinimą turi suteikti kita sutarties šalis, o ne trečiasis asmuo, nes jei trečiasis asmuo suteikė *consideration*, tai sutartis nėra sudaryta, pvz.: jeigu A įsipareigoja sumokėti B už tai, kad C nudažys A namą, ir C tą padaro, tai B nebegali prašyti A atlygio, nes naudą suteikė ne jis²²⁷.

Anglijoje kaip abstrakti nauda (*consideration*) nevertinama tai, kas neįmanoma ir abu asmenys tai žino, pvz.: kai A įsipareigoja sumokėti B už gėrimą, kuris neva yra B rūsyje, kai abu asmenys suvokia, kad to gėrimo rūsyje nėra, tai tokiu atveju sutarties nebus²²⁸.

Be to, Anglijos teismai riboja šalių teisę keisti sutarties sąlygas naudodami estoppelio doktriną arba laikydami, kad pažadą duodantis asmuo gavo esminės naudos, todėl jo pažadas

²²² Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 91, 106.

²²³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 30.

²²⁴ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 92.

²²⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 30.

²²⁶ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 91.

²²⁷ *Ibid.*

²²⁸ *Ibid.*

galioja²²⁹. Estopelio doktrina reiškia, jog, kai viena šalis pakeičia savo padėtį atsižvelgiant į kitos šalies neatlygintinį pažadą, ji gali reikalauti įvykdyti pažadą, net jei nėra esminių sutarties elementų. Tai taip pat galima laikyti ir teisingumo doktrina, nes jei viena šalis nevykdo įsipareigojimo kitos atžvilgiu ir ta šalis veikė pagal minėtą atsisakymą, tai būtų neteisinga šaliai suteikti galimybę reikalauti pirminės sutarties įvykdymo. Svarbu tai, jog šalis patikėtų pažadu, veiktu pažado paskatinta ir dėl to turėtų materialinių nuostolių.²³⁰

Estopelio doktrina aiškiai išreiškiama Anglijos byla *Dillwyn v. Llewelyn*. „Tėvas pažadėjo sūnui finansuoti namo statybą. Sūnus, tikėdamas pažadu, pradėjo statybos darbus ir išleido 14 tūkstančių svarų. Tačiau, dar nebaigus namo statybos, tėvas mirė ir testamentu sūnui nieko nepaliko. Sūnus kreipėsi į teismą su ieškiniu, prašydamas priteisti iš tėvo palikimo sumą, kurią jis išleido namo statybai. Teismas pripažino, kad tarp tėvo ir sūnaus buvo sudaryta sutartis, ir ieškinį patenkino, nors priešpriešinio patenkinimo ir nebuvo“.²³¹

Taigi, matyti, kad estopelio doktrina Anglijoje pripažįsta egzistuojant sudarytą sutartį, net ir nesant *consideration* kriterijaus, ir, kaip jau buvo minėta, vienašalis pažadas be *consideration*, bet įformintas specialia forma (angl. *deed*), taip pat bus vykdytinas kaip sutartis (*aut. pastaba*). Atkreiptinas dėmesys, kad JAV speciali forma (angl. *deed*) nėra žinoma (*aut. pastaba*).

Consideration doktrina, kuria remiamasi bendrojoje teisės sistemoje (bet ne visose šios sistemos valstybėse), padeda išskirti ekonomiškai pagrįstus sandorius, tačiau Charlesas Friedas pastebi tendenciją, jog teismai tam tikrais atvejais jau nebenaudoja abstrakčios naudos doktrinos. Heinas Kotzas ir Axelis Flessneris sutinka su minėtu teiginiu ir laiko jį pagrįstu – tam tikromis sąlygomis, ypač JAV, pažadas laikomas teisiškai įpareigojančiu ir be abstrakčios naudos.²³²

Svarbu tai, kad priešpriešinio patenkinimo doktrina į JAV sutarčių teisę buvo perimta iš Anglijos ir JAV ši doktrina nėra visa apimtimi taikoma. Keliose valstijose buvo priimti specialūs įstatymai, kurie numatė, jog vienašaliai įsipareigojimai, kurie nepagrįsti priešpriešiniu patenkinimu, yra pripažinti ir vykdytini, pvz.: Pensilvanijoje laikoma, kad jei neatlygintinis vienašalis įsipareigojimas yra sudarytas raštu, jis laikomas sutartimi. Panaši minėta taisyklė numatyta ir Kalifornijos valstijos civilinio kodekso 1614 straipsnyje.²³³

JAV, kaip ir Anglijoje, galioja bendra taisyklė, kad už kiekvieną pažadą turi būti gautas priešpriešinis patenkinimas, tačiau ši taisyklė JAV turi net septynias išimtis²³⁴. Anglijoje,

²²⁹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 30-31.

²³⁰ *Ibid.*, p. 31.

²³¹ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 92.

²³² Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 31.

²³³ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 105.

²³⁴ *Ibid.*

lyginant su JAV, išskiriamos tik dvi situacijos, kai *consideration* nereikalaujamas kaip būtinas sutarties elementas (*aut. pastaba*). JAV „sutartimi pripažįstami priešpriešiniu patenkinimu nepagrįsti: 1) pažadas sumokėti skolą, kuriai išieškoti nustatytas ieškininės senaties terminas pasibaigęs arba kurios skolininkas neprivalo mokėti dėl kitų priežasčių; 2) pažadas sumokėti už paslaugas, suteiktas šalies prašymu, tačiau neaptarus kainos, arba nors šaliai ir neprašius teikti paslaugų, bet už jas gavus didelę naudą (JAV antrojo sutarčių sąvado 86 (2) (b) par.); pavyzdžiui, A išgelbėjus B gyvybę, ir B pažadėjus A už tai atlyginti; 3) pažadas įvykdyti prievolę, kurią žadantis asmuo turi teisę nuginčyti, pavyzdžiui, A sudarė sutartį, būdamas nepilnametis; jeigu jis sutarties neginčijo, o tapęs pilnamečiu pažadėjo ją įvykdyti, priešpriešinis patenkinimas nebūtinai; 4) susitarimas, kuriuo pakeičiama galiojanti sutartis; 5) garantijos sutartis, sudaryta raštu ir garanto davėjo pasirašyta (JAV antrojo sutarčių sąvado 88 (a) par., JAV vieningo komercinio kodekso 3-408 str.); 6) pažadas, kai ką nors pažadėjusi šalis galėjo protingai numatyti, kad kita šalis gali juo patikėti ir, tikėjimo skatinama, atlikti tam tikrus veiksmus; jeigu pažadu patikėjusi šalis tuos veiksmus atlieka, pažadėjusi šalis savo pažadą privalo įvykdyti ir tai vadinama prievoliniu atsikirtimo teisės atsisakymu (*promisory estoppel*); [...] 7) susitarimas, kuriuo vienas asmuo įsipareigoja neatlygintinai tvarkyti kito asmens reikalus arba atstovauti kito asmens interesams, tačiau šio įsipareigojimo tinkamai ar apskritai nevykdo, pavyzdžiui, A pažadėjo prižiūrėti B namus, kol jis atostogaus, tačiau jau po dviejų dienų A savo pažado nevykdė; sugedus vandens čiaupui, vanduo užliejo B namą, o teismas nusprendė, kad A privalo atlyginti B patirtus nuostolius²³⁵. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, matyti, kad JAV, kaip ir Anglijoje, naudojama estoppelio doktrina (*aut. pastaba*).

Be to, JAV pažadas yra nukreiptas į ateitį: asmuo savo pažadą realizuos ar atliks tam tikrus veiksmus ateityje, tačiau kai tam tikri veiksmai atliekami iš karto, pavyzdžiui, mainų atveju, JAV laiko, jog sutarties nėra, nes nėra abipusio pasikeitimo, kuris vykdytinas ateityje²³⁶. Priešingai nei minėtu JAV atveju, Anglijoje pažadas *consideration* įvykdyti kada nors ateityje nėra pripažįstamas tinkamu patenkinimu, o tai vėl parodo skirtumą tarp Anglijos teisės ir JAV teisės (*aut. pastaba*).

JAV teismų poziciją į sutartį galima pamatyti iš „medvilnės“ bylų sukurtų taisyklių. „JAV nuo seno susiklosčiusi praktika, kad medvilnės pirkimo-pardavimo sutartys su ja auginančiais fermeriais sudaromos iš anksto, dar prieš išauginant medvilnės derlių. Tokiose sutartyse fermeriai įsipareigoja parduoti visą išaugintą medvilnę už tam tikrą rinkos kainą, esančią sudarant sutartį. 1973 metų pradžioje, sudarant sutartis, medvilnės rinkos kaina buvo 30 centų už svarą. Tačiau dėl įvairių priežasčių (lietaus, šalnų ir kt.) medvilnės rinkos kaina metų

²³⁵ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 105-106.

²³⁶ *Ibid.*, p. 103.

pabaigoje pakilo iki 80 centų už svarą. Daugelis fermerių atsisakė vykdyti jiems nepalankias metų pabaigoje tapusias sutartis. Pirkėjai pareiškė ieškinius dėl nuostolių atlyginimo. Dauguma JAV teismų, tenkindami tokius ieškinius, savo sprendimuose pabrėžė, kad šalys buvo abipusiškai įsipareigojusios: pirkėjas – pirkti medvilnę, fermeris – ją parduoti. Kadangi „pasikeitimas priešpriešiniais įsipareigojimais“ buvo, tai sutartis tarp šalių egzistavo. Šalis, atsisakiusi vykdyti sutartį, privalo atlyginti kitai šaliai nuostolius, nes atsisakymas vykdyti savo įsipareigojimus yra sutarties pažeidimas“.²³⁷ Minėtos „medvilnės“ bylų sukurtos taisyklės patvirtina tai, kad JAV pažadas yra nukreiptas į ateitį, kadangi buvo minima, jog sutartys sudaromos iš anksto, t. y. dar prieš išauginant medvilnės derlių (*aut. pastaba*). Įdomu tai, kad Prancūzijoje tokia sudaryta medvilnės pirkimo-pardavimo sutartis, kai nustatyta 30 centų kaina už medvilnės svarą, galėtų būti nuginčyta dėl klaidingos *cause*, vadovaujantis Prancūzijos civilinio kodekso 1131 straipsniu ir remiantis 2007 m. kovo 27 d. Prancūzijos kasacinio teismo sprendime suformuota praktika, o medvilnės augintojams būtų nesunku įrodyti, kad sutarties sudarymo metu jie neturėjo galimybės įvertinti sutarties sudarymo rizikos, kadangi iš anksto negali būti žinomi orai, kurie įtakoja medvilnės augimą, o ir medvilnės rinkos kaina yra nestabili (*aut. pastaba*).

Pastebima, kad „Anglijos teisės doktrinoje vis dažniau keliamas klausimas apie *consideration* doktrinos ateitį“²³⁸. Tačiau tai kol kas tėra tik išimtis iš bendros taisyklės, o abstrakčios naudos reikalavimas išlieka esminiu sutarties elementu²³⁹.

Taigi, atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, matyti, kad abstrakti nauda yra bendrosios teisės suformuotas sutarties elementas, kuris atskiria teisiškai įpareigojančius pažadus nuo nepareigojančių²⁴⁰. Atkreiptinas dėmesys, kad abstrakti nauda yra bendrosios teisės sukurtas sutarties elementas, tačiau ne visose bendrosios teisės sistemos valstybėse jis yra vienodai naudojamas: kaip jau buvo minėta, Škotijoje abstrakčios naudos reikalavimas netaikomas, Anglijoje *consideration* doktrina yra daug plačiau naudojama nei JAV.

²³⁷ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 103 (Cituota iš: *Bolin Farms v. American Cotton Shippers Ass'n.*, 370 F. Supp. 1353, 1359, (W. D. La. 1974).

²³⁸ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 31.

²³⁹ *Ibid.*, p. 31-32.

²⁴⁰ *Ibid.*, p. 32.

4. SUTARTIES APIBRĖŽIMAS IR SUTARTIES ELEMENTAI LIETUVOS TEISĖJE

Lietuvos teisėje sąvoka „sutartis“ neturi vienos reikšmės: sutartimi laikomas juridinis faktas, sutartinė prievolė bei rašytinis dokumentas, kuriame išreikšta sutartinė prievolė²⁴¹.

Kiekviena sutartis yra sandoris, tačiau ne visi sandoriai laikomi sutartimis²⁴². Vienašaliai sandoriai (pvz.: testamentai) nepripažįstami sutartimis²⁴³.

Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (LR CK) 6.154 straipsnio 1 dalis sutartį apibrėžia kaip dviejų ar daugiau asmenų susitarimą sukurti, pakeisti ar nutraukti civilinius teisinius santykius, kai vienas ar keli asmenys įsipareigoja kitam asmeniui ar asmenims atlikti tam tikrus veiksmus (ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo), o pastarieji įgyja reikalavimo teisę²⁴⁴. Minėta norma sutartį apibrėžia kaip juridinį faktą²⁴⁵. Taigi, Lietuvoje, kaip ir DCFR, Anglijoje, Prancūzijoje ir Italijoje, sutartis apibrėžiama per susitarimo sąvoką (*aut. pastaba*).

LR CK komentare nurodyta, jog CK 6.154–6.228 straipsniai parengti pagal tarptautinių komercinių sutarčių principus (UNIDROIT) ir PECL. Be to, LR CK komentatorių nuomone, sutartis yra laisvų dviejų ar daugiau šalių valios suderinimas, siekiantis sukurti tarpusavio teises ir pareigas, todėl sutarčiai galioti užtenka tik šalių susitarimo, išskyrus įstatymo numatytas išimtis dėl sutarties formos (kito sutarties elemento).²⁴⁶

„Kaip bet kuris sandoris, sutartis yra jos šalių valios išraiška. Bet šis valios aktas turi specifinių bruožų, atskiriančių civilinę sutartį nuo kitų juridinių faktų, išreiškiančių valią, pavyzdžiui, „susitarimo“ arba „sutikimo“. Sąvokos „sutartis“ ir „susitarimas“ savo apimtimi ne visada sutampa. Sutartis – tai susitarimas, tačiau ne kiekvienas susitarimas yra sutartis. Sutarties sąvokoje, be susitarimo, pabrėžiamas ir kitas momentas: sukūrimas, pakeitimas arba nutraukimas civilinių teisinių santykių. Jei šio požymio nėra, nėra ir sutarties. Esminis sutarties, kaip susitarimo, požymis yra ketinimas sukurti tarpusavio teises ir pareigas, pagal šį kriterijų sutartis atribojama nuo kitų susitarimų, nesukuriančių teisinių padarinių“.²⁴⁷

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 26 d. nutartyje taip pat pateikiamas sutarties suvokimas kaip valinis susitarimas: „teisiškai negalimas sutarties sudarymo fakto

²⁴¹ Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D., Cirtautienė, S., ir kt., *supra* note 3, p. 116.

²⁴² Mikelėnas, V., Rasimavičius, P., Staskonis, V., Taminskas, A., ir kt. *Civilinė teisė*. Vadovėlis. Antrasis pataisytas leidimas. Kaunas: Vijusta, 1998, p. 375.

²⁴³ Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D., Cirtautienė, S., ir kt., *op. cit.*, p. 116.

²⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74 – 2262.

²⁴⁵ Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D., Cirtautienė, S., ir kt., *op. cit.*, p. 116.

²⁴⁶ Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003, p. 191.

²⁴⁷ Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D., Cirtautienė, S., ir kt., *op. cit.*, p. 116.

pripažinimas, kartu konstatuojant, kad apie sutarties sudarymą žinojo tik viena iš jos šalių. Bylą nagrinėjęs teismas pripažino sutarties sudarymo faktą, byloje nekonstatavęs būtino sutarties elemento – šalių susitarimo, kaip tokio, t. y. aiškaus abiejų šalių valios prisiimti tarpusavyje suderintus sutartinius įsipareigojimus išreiškimo kitai šaliai. Susitarimas gali būti pasiekiamas tik sąmoningais, valingais veiksmais derinant abiejų šalių pozicijas ir gali būti laikomas pasiektu tik tada, kai abi šalys įsitikinę, jog kita šalis jį suvokė ir įsipareigojo jo laikytis. Jei viena šalis nežino kitos šalies pozicijos dėl jos pasiūlytų sąlygų priimtimumo, konstatuoti susitarimą kaip aiškiai išreikštą šalių valios suderinimą nėra pagrindo²⁴⁸. Suformuota praktika buvo vėliau pakartota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartyje²⁴⁹ (*aut. pastaba*).

LR CK 6.159 straipsnyje numatyta, kad sutarties elementai, kurių pakanka sutarties galiojimui, yra veiksnių šalių susitarimas, o įstatymo nustatytais atvejais – sutarties forma.

LR CK komentaras nurodo, jog CK 6.159 straipsnis papildo CK 6.154 straipsnio 1 dalyje nurodytą sutarties apibrėžimą, ir pabrėžia, kad sutarties galiojimui užtenka tik sutarties šalių susitarimo (susitarimo dėl esminių sutarties sąlygų) ir nereikia kitų sutarties elementų (priešpriešinio patenkinimo, sutarties pagrindo ir pan.), kuriuos naudoja kitos užsienio valstybės, išskyrus įstatymo nustatytus atvejus dėl susitarimo formos (CK 1.73–1.74 str.). Jeigu įstatymas nenumato tam tikros sutarties formos reikalavimų, tai forma nelaikoma sutarties elementu ir šalys gali susitarti dėl sutarties sąlygų bet kokia pasirinkta forma. Atkreiptinas dėmesys, kad LR CK liberalizavo sutarties formos reglamentavimą sumažinant atvejų, kai sutartis turi būti rašytinės ir notarinės formos, ir leidžiant naudoti liudytojų parodymus įrodinėjant sutarties sudarymo ir įvykdymo faktą.²⁵⁰ Vis dėl to nereikėtų pamiršti, kad LR CK 6.159 straipsnyje numatyta, kad sutarties galiojimui būtinas ne bet kokių asmenų susitarimas, bet veiksnių asmenų susitarimas (*aut. pastaba*).

LR CK 2.5 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įgyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų. LR CK 2.5 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei sueis aštuoniolika metų, asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento.

LR CK 1.71 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog sandoriai sudaromi žodžiu, raštu (paprasčia arba notarine forma) arba konkludentiniais veiksmais, o 2 dalyje – sandoris, kuriam įstatymai

²⁴⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *likviduojama UAB „Tradicija“ v. UAB „LNTV“ ir V.P., trečiasis asmuo – AB SEB bankas* (bylos Nr. 3K-3-353/2011).

²⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429/2013.

²⁵⁰ Mikelėnas, V., *supra* note 246, p. 198.

nenustato konkrečios formos, laikomas sudarytu, jeigu iš asmens elgesio matyti jo valia sudaryti sandorį (konkliudentiniai veiksmai).

LR CK 1.73 straipsnio 1 dalyje pateiktas nebaigtinis sandorių sąrašas, kuriame nurodyta, kokie sandoriai sudaromi paprasta rašytine forma (*aut. pastaba*). LR CK 1.73 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog šalys susitarimu gali nustatyti papildomų rašytinės sandorio formos reikalavimų (tam tikrų asmenų parašų buvimas, dokumento antspaudavimas, specialios formos dokumento surašymas ir t. t.) bei numatyti tokių papildomų reikalavimų nesilaikymo teisinės pasekmės. Kai šalys šių reikalavimų nesilaiko, sandoris laikomas nesudarytu, jeigu šalių susitarimu nenustatyta ko kita.

Notarine forma turi būti sudaromi: 1) daiktinių teisių į nekilnojamąjį daiktą perleidimo ir daiktinių teisių bei nekilnojamojo daikto suvaržymo sandoriai, išskyrus bankroto proceso metu sudaromus nekilnojamojo daikto perleidimo sandorius, jeigu šiame kodekse nenustatyta kitaip; 2) vedybų sutartys (ikivedybinė ir povedybinė); 3) uždaryjū akcinių bendrovių akcijų pirkimo–pardavimo sutartys, kai parduodama 25 procentai ar daugiau uždarnosios akcinės bendrovės akcijų arba akcijų pardavimo kaina yra didesnė kaip keturiolika tūkstančių penki šimtai eurų, išskyrus atvejus, kai akcininkų asmeninės vertybinių popierių sąskaitos tvarkomos vertybinių popierių rinką reglamentuojančių teisės aktų nustatyta tvarka; 4) kiti sandoriai, kuriems šis kodeksas nustato privalomą notarinę formą (LR CK 1.74 str.).

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 26 straipsnyje nurodyta, jog pripažįstama, kad notarine forma patvirtintuose dokumentuose esantys faktai yra nustatyti ir neįrodinėjami, iki šie dokumentai (jų dalys) įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais²⁵¹.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 197 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad dokumentai, išduoti valstybės ir savivaldybių institucijų, patvirtinti kitų valstybės įgaliotų asmenų neviršijant jiems nustatytos kompetencijos bei laikantis atitinkamiems dokumentams keliamų formos reikalavimų, laikomi oficialiaisiais rašytiniais įrodymais ir turi didesnę įrodomąją galią. Aplinkybės, nurodytos oficialiuose rašytiniuose įrodymuose, laikomos visiškai įrodytomis, iki jos bus paneigtos kitais byloje esančiais, išskyrus liudytojų parodymus, įrodymais. Draudimas panaudoti liudytojų parodymus netaikomas, jeigu tai prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principams. Oficialiųjų rašytinių įrodymų įrodomoji galia įstatymais gali būti suteikta ir kitiems dokumentams.²⁵²

LR CK 1.75 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog įstatymas gali nustatyti privalomą tam tikrų sandorių teisinę registraciją. Šalims sandoris galioja, nors ir nėra privalomai įregistruotas. Šalių teisės ir pareigos tokiais atvejais atsiranda ne nuo sandorio įregistravimo, o nuo to

²⁵¹ Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28 – 810.

²⁵² Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340.

momento, kuris yra nustatytas įstatyme ar šalių susitarimu, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas nustato, kad šalių teisės ir pareigos atsiranda tik nuo sandorio įregistravimo. Neįregistravusios sandorio šalys negali panaudoti sandorio fakto prieš trečiuosius asmenis ir įrodinėti savo teisių prieš trečiuosius asmenis remdamosi kitais įrodymais (2 dalis).

Jeigu nesilaikoma nustatytos formos reikalavimų paprastai kyla tokios pasekmės:

1. Procesinės pasekmės, kai draudžiama įrodinėjant naudoti žodinius liudytojų parodymus²⁵³, pvz.: LR CK 1.93 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog įstatymų reikalaujamos paprastos rašytinės formos nesilaikymas atima iš šalių teisę, kai kyla ginčas dėl sandorio sudarymo ar jo įvykdymo fakto, remtis liudytojų parodymais šį faktą įrodyti, o įstatymuose įsakmiai nurodytais atvejais sandorį daro negaliojantį. Pastarojo straipsnio teismas gali netaikyti, jei tai neatitiktų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principų, kai: a) yra kitų rašytinių įrodymų, nors ir netiesiogiai patvirtinančių sandorio sudarymo faktą (tai atspindi Prancūzijos teisėje galiojančią taisyklę, jog žodiniai įrodymai leidžiami, kai ieškovas pateikia bet kokią atsakovo ar jo atstovo dokumentą, kuris gali patvirtinti, jog sutartis iš tikrųjų buvo sudaryta (pvz.: atsakovo rašytas padėkos laiškas); b) sandorio sudarymą įrodantys rašytiniai įrodymai yra prarasti ne dėl šalies kaltės; c) realiai nebuvo galima sandorio sudaryti raštu dėl sandorio sudarymo aplinkybių; d) draudimas remtis liudytojų parodymais neatitiktų sąžiningumo, teisingumo ir protingumo principų dėl tarp šalių susiklosčiusių santykių, sandorio prigimtį ir kitų reikšmingų aplinkybių²⁵⁴. Atkreiptinas dėmesys, kad Vokietijos teisė nenustato tokių formos reikalavimų, kurių nesilaikymas neleistų asmeniui pagrįsti sutarties sudarymo. Jei įstatymas nenumato, jog formos reikalavimų nesilaikymas lemia sutarties negaliojimą, tai tada būna ribojamos įrodinėjimo priemonės teisme kilus ginčui, tačiau Lietuvos teisėje draudimas naudoti liudytojų parodymus nėra absoliutus, o teismas turi diskreciją nuspręsti, ar leisti liudytojų parodymus.²⁵⁵

2. Materialinės pasekmės, kai sutartis negalioja²⁵⁶, pvz.: LR CK 1.93 straipsnio 2 dalis numato, kad įstatymų reikalaujamos formos nesilaikymas sandorį daro negaliojantį tik tuo atveju, kada toks negaliojimas įsakmiai nurodytas įstatymuose. LR CK 1.93 straipsnio 3 dalis numato, kad įstatymų reikalaujamos notarinės formos nesilaikymas sandorį daro negaliojantį, 4 dalis - jeigu viena iš šalių visiškai ar iš dalies įvykdė sandorį, kuriam būtinas notaro patvirtinimas, o antroji šalis vengia įforminti sandorį notarine tvarka, teismas įvykdžiusios sandorį šalies reikalavimu turi teisę pripažinti sandorį galiojančiu; Šiuo atveju sandorio po to notarine tvarka įforminti nebereikia. LR CK 1.93 straipsnio 5 dalis teigia - jeigu sandoris

²⁵³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 148.

²⁵⁴ *Ibid.*, p. 148-149.

²⁵⁵ *Ibid.*, p. 149.

²⁵⁶ *Ibid.*

negalioja dėl to, kad nesilaikoma įstatymų reikalaujamos formos, atsiranda šio kodekso 1.80 straipsnio 2 dalyje („Kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką yra gavusi pagal sandorį (restitucija), o kai negalima grąžinti to, ką yra gavusi, natūra, – atlyginti to vertę pinigais, jeigu įstatymai nenumato kitokių sandorio negaliojimo pasekmių“) numatytos pasekmės.

LR CK pateikimas sutarties apibrėžimas panašus į Prancūzijos civilinio kodekso 1101 straipsnyje nurodytą apibrėžimą. „Prancūzijos teisėje prievolės pagal sutartį kyla vien tik iš šalių valios suderinamumo. Galima pastebėti, kad į Lietuvos sutarčių teisę iš Prancūzijos buvo perkelta ir dar viena nuostata. CK 6.189 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta garsiojo Napoleono kodekso nuostata, pagal kurią teisėtai sudaryta sutartis jos šalims turi įstatymo galią [...]. Lietuvos CK 6.189 straipsnis šią nuostatą šiek tiek praplečia, įtvirtindamas, kad teisėtai sudaryta ir galiojanti sutartis jos šalims turi įstatymo galią“.²⁵⁷

Nors yra panašumų tarp Lietuvos ir Prancūzijos sutarčių teisės, tačiau Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas neperteikia tikros prancūziškos sutarties sampratos²⁵⁸. Iš abiejų šalių civilinių kodeksų nuostatų analizės matyti akivaizdūs šių dviejų teisinių sistemų skirtumai: Prancūzijos civilinis kodeksas numato sutarties galiojimui būtiną elementą *cause*, o Lietuvos civiliniame kodekse tokio sutarties elemento nereikalauja, tačiau, kaip buvo minėta ankstesniame skyriuje, Lietuvos mokslinėje teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje galima aptikti pavienius atvejus, kai buvo naudota sutarties pagrindo (*causa*) doktrina²⁵⁹. Taip pat Prancūzijos civiliniame kodekse nėra numatyta sandorio ir valios išreiškimo sąvokų, o LR CK išreikšta vokiškosios sistemos bendroji sandorio teorija. LR CK 6.154 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog sutartims taikomos civilinio kodekso normos, reglamentuojančios dvišalius ir daugiašalius sandorius, tačiau skyriuje apie sandorius nenumatyti papildomi sutarties elementai (*causa* ar *consideration*).²⁶⁰ Taip yra dėl to, jog LR CK bendrojoje dalyje įtvirtintos normos, reglamentuojančios sandorius, daugiausia yra perimtos iš Vokietijos civilinio kodekso, o Vokietijos sutarčių teisėje, kaip jau buvo minėta, nekeliama jokie papildomi reikalavimai (*causa* ar *consideration*)²⁶¹.

Taigi, Lietuvos sutarčių teisėje sutarties galiojimui užtenka veiksmų šalių susitarimo, o tam tikrais atvejais reikalinga ir sutarties forma, daugiau nėra jokių papildomų reikalavimų nors keliose bylose teismai taikė sutarties pagrindo (*causa*) doktriną²⁶². Išanalizavę Lietuvos sutarčių

²⁵⁷ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 45.

²⁵⁸ *Ibid.*

²⁵⁹ *Ibid.*, p. 45-46.

²⁶⁰ *Ibid.*, p. 45.

²⁶¹ *Ibid.*, p. 45-46.

²⁶² *Ibid.*, p. 46.

teisė, galime daryti išvadą, kad į Olandijos, Italijos, Prancūzijos, Anglijos teisę, PECL ir DCFR ji panaši tuo, jog vyrauja sutarties formos laisvės principas su tam tikromis išimtis. Taip pat Lietuvoje, kaip Olandijoje, Italijoje, Prancūzijoje ir Anglijoje, sutarties forma atlieka įrodomąją funkciją.

5. TEISĖS INSTRUMENTAI, ATLIEKANTYS CAUSA IR CONSIDERATION FUNKCIJAS

Kaip jau buvo minėta, ne visų valstybių teisėje *causa* ir *consideration* pripažįstami sutarties elementais. Įvertinus *causa* ir *consideration* esmę bei pobūdį, manytina, jog *causa* ir *consideration* iš esmės reikalinga apginti asmenis nuo nepagrįstų įsipareigojimų prisiėmimo ir palaikyti sutarties šalių interesų pusiausvyrą, t. y. *causa* ir *consideration* atlieka teisėtumo užtikrinimo funkcijas (*aut. pastaba*).

Vokietijos sutarčių teisėje *causa* nėra taikoma, bet ten kyla tokių problemų, kaip pavyzdžiui, ar būtų pagrįstas vienos šalies įsipareigojimas, jei už tai nėra suteikiamas priešpriešinis įvykdymas, tačiau jos yra sprendžiamos naudojant nepagrįsto praturtėjimo institutą²⁶³.

Vokietijos civilinio kodekso 780 straipsnyje „Pažadas įvykdyti prievolę“ numatyta, jog sutarties panaudojimui, kurios įvykdymas yra pažado atlikimas, pažadas yra numatytas sukurti įsipareigojimą (pažadas įvykdyti prievolę) galiojančiu, tokia apimtimi, kad ne viena kita forma nebūtų taip apibrėžta, finansinės atsakomybės sutarčiai privaloma būti rašytinės formos; finansinės atsakomybės sutartis negali būti elektroninės formos. Vokietijos civilinio kodekso 781 straipsnyje „Skolos pripažinimas“ numatyta tam, kad sutartis, kuria prievolės egzistavimas yra pripažintas (skolos pripažinimas), būtų galiojanti, pripažinimo pareiškimas privalo būti rašytinis; pripažinimo pareiškimas negali būti išreikštas elektronine forma; jei kita forma yra reikalaujama sukurti prievolę, kurios egzistavimas yra pripažintas, tada sutarties pripažinimas reikalauja tokios pat formos.²⁶⁴ Pastarieji straipsniai parodo, jog *causa* nėra reikalinga formaliam tokių pažadų privalomumui, tačiau vis dėl to šie pažadai gali būti anuliuoti išreiškus reikalavimą dėl nepagrįsto praturtėjimo. Kaip nurodo autoriai, nepagrįsto praturtėjimo doktrina Vokietijoje sprendžia klausimus, kurie Prancūzijos teisėje būtų priskiriami *cause* nebuvimo (*failure of cause*) arba apsimestinės *cause* atvejams (*false cause*). Taigi, Vokietijos teisė, nereikaludama *causa* sudarant sutartis, sutarčių legitimumo klausimus išsprendžia naudodama nesutartinės atsakomybės taisykles.²⁶⁵

DCFR taip pat netaiko nei *consideration*, nei *causa* reikalavimo sutarčių sudarymui, tačiau „*consideration* ir *causa* funkcijas, kurios gali būti apibendrintos kaip draudimas versti

²⁶³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 37-38.

²⁶⁴ Vokietijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/).

²⁶⁵ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 38.

vykdyti labai vienpusiškus įsipareigojimus, atlieka kitos DCFR normos (pvz., tokios kaip nesąžiningas išnaudojimas DCFR II.-7:207 str.)²⁶⁶.

Lietuvoje, kaip ir Vokietijoje, kyla tokių pačių problemų, kaip pavyzdžiui, ar būtų pagrįstas vienos šalies įsipareigojimas, jei už tai nėra suteikiamas priešpriešinis įvykdymas ar priešpriešinis įvykdymas yra mažas (*aut. pastaba*). Kaip jau buvo minėta Lietuvos civilinis kodeksas *causa* ir *consideration* nelaiko sutarties elementais, tačiau Lietuvos teisėje *causa* ir *consideration* funkcijas atlieka LR CK įtvirtintas esminės nelygybės ištaisymo mechanizmas, nuostatos dėl sutarties pripažinimo negaliojančia dėl suklydimo, susidėjusių sunkių aplinkybių ar kitų valios trūkumų, kai tai turi reikšmės vienašalių įsipareigojimų prisiėmimui²⁶⁷. Detalizuojant, kas yra kitos LR CK nuostatos dėl sutarties pripažinimo negaliojančia dėl kitų valios trūkumų, nurodytinas LR CK 1.89 straipsnis dėl savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu ir 1.91 straipsnis dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu (*aut. pastaba*). Šio darbo autoriaus nuomone, *causa* ir *consideration* funkcijas taip pat atlieka LR CK 6.204 straipsnyje įtvirtintas sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms.

LR CK 6.228 straipsnis nustato, kas yra esminė šalių nelygybė, kada ir kaip ji taikoma. LR CK 6.228 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog šalis gali atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos, jeigu sutarties sudarymo metu sutartis ar atskira jos sąlyga nepagrįstai suteikė kitai šaliai perdėtą pranašumą. Be kitų aplinkybių, šiais atvejais turi būti atsižvelgiama ir į tai, jog viena šalis nesąžiningai pasinaudojo tuo, kad kita šalis nuo jos priklauso, turi ekonominių sunkumų, neatidėliotinių poreikių, yra ekonomiškai silpna, neinformuota, nepatyrusi, veikia neapdairiai, neturi derybų patirties, taip pat atsižvelgiant į sutarties prigimtį ir tikslą. To paties straipsnio 2 dalis numato, jog teisę atsisakyti sutarties ar atskiros jos sąlygos šio straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais turinčios šalies prašymu teismas turi teisę išnagrinėti sutartį ar atskirą jos sąlygą ir jas atitinkamai pakeisti, kad sutartis ar atskira jos sąlyga atitiktų sąžiningumo ir protingus sąžiningos verslo praktikos reikalavimus. LR CK 6.228 straipsnio 3 dalis nustato, jog teismas gali pakeisti sutartį ar atskiras jos sąlygas ir šalies, gavusios pranešimą apie sutarties atsisakymą, prašymu, jeigu ši šalis po pranešimo gavimo nedelsdama apie savo prašymą teismui pranešė kitai šaliai ir pastaroji sutarties dar neatsisakė.

LR CK komentare nurodyta, jog pastarojo straipsnio tikslas yra užtikrinti sutarties šalių interesų pusiausvyrą, teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principų laikymąsi. Asmuo turi teisę atsisakyti sutarties, sutarties sąlygos ar sąlygų, jei vienas asmuo kito sąskaita įgyja

²⁶⁶ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 39.

²⁶⁷ *Ibid.*, p. 36, 48.

neproporcingą pranašumą ar naudą, lyginant su prisiimtomis prievolėmis, o kitas asmuo negauna nieko arba jo gaunama nauda yra neproporcingai maža, atsižvelgiant į prisiimtas prievoles.²⁶⁸ LR CK komentare taip pat nurodyta, jog aiškus asmenų tarpusavio įsipareigojimų neatitikimas turi būti tada, kai asmenys sudaro sutartį. Jeigu toks neatitikimas atsiranda po sutarties sudarymo dėl pasikeitusių aplinkybių LR CK 6.228 straipsnis netaikomas. Asmenų tarpusavio įsipareigojimų neatitikimas turi būti esminis (šokiruojantis), t. y. protingas asmuo tokiomis sąlygomis sutarties nebūtų sudaręs. LR CK 6.228 straipsnio 1 dalyje pateiktas nebaigtinis sąrašas kriterijų, į kuriuos reikia atsižvelgti. Sprendžiant, ar šalių nelygybė esminė, vertinamos įvairios aplinkybės – sutarties pobūdis, tikslas, tarp šalių susiklostę santykiai, asmenų elgesys derybų metu ir kt. Pažymėtina, kad šalių nelygybė turi būti esminė ir nepateisinama: jeigu vienas asmuo įgijo esminį pranašumą nesąžiningai pasinaudojusi savo patirtimi, kito asmens sunkumais, neturėjimu pakankamai patirties ir pan., tai tokia nelygybė yra nepateisinama ir galima taikyti esminės nelygybės institutą. Pavyzdžiui, į vartojimo pirkimo-pardavimo sutartį įtraukta sąlyga, kuri nustato labai trumpą garantinį terminą, gali būti pripažinta pažeidžiančia vartotojo interesus. Kai yra esminis asmenų teisių ir pareigų neatitikimas, būtų nesąžininga, neteisinga ir neprotinga reikalauti vykdyti sutartį. Nukentėjęs asmuo turi teisę atsisakyti sutarties ar jos sąlygos. Asmuo atsisakyti sutarties ar jos sąlygos gali nesikreipdamas į teismą išankstiniu vienašališku pareiškimu, o kita šalis tokiu atveju turi teisę kreiptis į teismą ir ginčyto tokį atsisakymą.²⁶⁹ Be to, LR CK komentaras nurodo, kad nukentėjęs asmuo turi ir alternatyvą – jis turi teisę kreiptis į teismą ir prašyti pakeisti sutarties sąlygas, pvz.: asmuo gali reikalauti pakeisti neprotingai didelę ir nepateisinamą sutarties kainą.²⁷⁰ Įvertinus esminės šalių nelygybės mechanizmą, sutiktina su tais autoriaus, kurie priskiria šį institutą prie Lietuvos teisės instrumentų, atliekančių *causa* ir *consideration* funkcijas.

Sandorio pripažinimas negaliojančiu dėl suklydimo, kaip dar vienas teisės instrumentas, atliekantis *causa* ir *consideration* funkcijas, reglamentuojamas LR CK 1.90 straipsnyje, jo 1, 2, 4 dalyse nustatyta, kad iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį; suklydimu laikoma klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu; suklydimas turi esminės reikšmės, kai buvo suklysta dėl paties sandorio esmės, jo dalyko ar kitų esminių sąlygų arba dėl kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso ar kitokių aplinkybių, jeigu normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąjį reikalą padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis; suklydimas taip pat laikomas esminiu, jeigu klydo abi šalys arba vieną šalį suklydino kita šalis, neturėdama tikslo apgauti, taip

²⁶⁸ Mikelėnas, V., *supra* note 246, p. 304-305.

²⁶⁹ *Ibid.*, p. 305.

²⁷⁰ *Ibid.*, p. 306.

pat kai viena šalis žinojo ar turėjo žinoti, kad kita šalis suklydo, o reikalavimas, kad suklydusi šalis įvykdytų sutartį, prieštarautų sąžiningumo, teisingumo ar protingumo principams.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2014 m. rugsėjo 5 d. nutartyje yra suformulavęs teisės aiškinimo ir taikymo taisyklės, kad „suklydimas – tai neteisingas sudaromo sandorio suvokimas; suklydimo atveju neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį. Dėl suklydimo sudaryti sandoriai turi valios trūkumą; ją nulemia neteisingai suvoktos esminės sandorio aplinkybės arba netiksli valios išraiška. Esminiu laikytinas suklydimas dėl svarbių sudariusiam sandorį asmeniui aplinkybių, kurias teisingai suvokdamas sandorio nebūtų sudaręs. Dėl suklydimo sudarytas sandoris pripažįstamas negaliojančiu, jeigu konstatuojama, jog suklydimas buvo esminis, t. y. konstatuojama dėl suklydimo fakto ir jo esmingumo. CK 1.90 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad suklydimas negali būti laikomas turinčiu esminės reikšmės, jeigu šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo arba dėl aplinkybių, dėl kurių riziką buvo prisiėmusi ji pati, arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, būtent jai tenka rizika suklysti. Aiškindamas CK 1.90 straipsnyje išdėstytą teisės normų prasmę Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad, vertinant, ar buvo suklysta, taikytinas protingumo kriterijus, t. y. šalies, teigiančios, kad ji suklydo, elgesys vertinamas, atsižvelgiant į apdairaus, atidaus žmogaus elgesį tokiomis pačiomis aplinkybėmis. Protingumo principas reiškia, kad, esant sutarties laisvei ir asmenų lygiateisiškumui, kiekvienas asmuo privalo pats rūpintis savo teisėmis ir pareigomis. Prieš atlikdamas bet kokią veiksmą, asmuo turi apsvarstyti galimus tokio veiksmo teisinius padarinius. Atitinkamo sandorio pagrindu šalims atsiranda teisės ir pareigos; dėl to kiekvienas asmuo, prieš sudarydamas sandorį, turi patikrinti, kokias pareigas pagal sandorį įgis, kokias – praras. Teisių ir pareigų klaidingas įsivaizdavimas negali būti pripažintas suklydimu, jeigu jis įvyko dėl sandorio šalies neapdairumo, neatidumo ar nerūpestingumo. Vertinant, ar apskritai buvo suklysta, reikia atsižvelgti į sandorio šalies amžių, išsilavinimą, sandorio sudarymo aplinkybes ir kitas svarbias aplinkybes.“²⁷¹ Taigi, darytina išvada, jog nuostatos dėl sutarties pripažinimo negaliojančia dėl suklydimo taip pat atlieka *causa* ir *consideration* funkcijas, kurios, kaip buvo minėta, apibūdinamos kaip draudimas versti vykdyti labai vienpusiškus įsipareigojimus.

LR CK 1.89 straipsnis dėl savo veiksmų reikšmės negalėjusio suprasti fizinio asmens sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu taip pat laikytinas teisės instrumentu, kuris atlieka *causa* ir *consideration* funkcijas, kadangi fizinis asmuo, kuris negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės sutarties sudarymo metu, taip pat gali sudaryti sutartį, kuri nesuteikia priešpriešinio įvykdymo arba priešpriešinis įvykdymas yra mažas. Pagal LR CK 1.89 straipsnio 1 dalį fizinio

²⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje A. B. v. AB DnB bankas (bylos Nr. 3K-3-391/2014).

asmens, kuris nors ir būdamas veiksnus, sandorio sudarymo metu buvo tokios būsenos, kad negalėjo suprasti savo veiksmų reikšmės ar jų valdyti, sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal šio fizinio asmens ieškinį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, pasisakydamas dėl CK 1.89 straipsnio aiškinimo ir taikymo, 2009 m. lapkričio 4 d. nutartyje yra „nurodęs, kad teismai, nagrinėdami ieškinį dėl sandorio pripažinimo negaliojančiu, kai sandorį sudarė fizinis asmuo, negalėjęs suprasti savo veiksmų reikšmės, turi atsižvelgti į duomenis apie šio asmens būseną sandorio sudarymo metu ir į sudaryto sandorio turinį (sandorio naudingumą ar žalingumą, pagrįstumą ir kita). Asmens būseną, kaip juridinį faktą, gali patvirtinti teismo psichiatrinė ekspertizė, tačiau teismas privalo vertinti ir kitus įrodymus, patvirtinančius ar paneigiančius tam tikrą asmens būseną sandorio sudarymo metu“.²⁷²

Be to, kaip buvo minėta, Lietuvos teisėje *causa* ir *consideration* funkcijas atlieka ir LR CK 1.91 straipsnio nuostatos. Dėl šio straipsnio dalies taikymo nurodytina Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. spalio 5 d. nutartis, kurioje nurodyta, jog sprendžiant klausimą dėl sutartis pasirašymo dėl ekonominio spaudimo (CK 1.91 straipsnis), „sandorį šiuo pagrindu pripažinti negaliojančiu galima tik esant šioms aplinkybėms: 1) kitas asmuo reikalavo sudaryti sutartį; 2) grasino ekonominiais pagrindais, kurių atsiradimas priklausė nuo jo nesąžiningų veiksmų; 3) sandoris sudarytas akivaizdžiai nenaudingomis jį sudariusiam asmeniui sąlygomis; 4) nesant ekonominio spaudimo, sandoris nebūtų sudarytas.“²⁷³

Kitoje byloje ieškovė ir atsakovas sudarė turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, pasidalijimo sutartį, pagal kurią atsakovui atiteko nekilnojamojo turto už 130 606 Lt, o ieškovei 1000 Lt kompensacija. Ieškovė siekė pripažinti šiuos sandorius negaliojančiais. Šioje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, jog „CK 1.91 str. 1 d. viena iš priežasčių sandoriui pripažinti negaliojančiu, yra sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių sunkių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis. Ne kiekvieną sandorį, sudarytą dėl susiklosčiusių sunkių aplinkybių, galima pripažinti negaliojančiu. Pripažintinas negaliojančiu sandoris, kuris sudarytas susiklosčius sunkioms aplinkybėms ir aiškiai nenaudingomis sandorį sudariusiam asmeniui sąlygomis, kai kita sandorio šalis, žinodama apie tokias aplinkybes, savanaudiškai jomis pasinaudojo. Taigi, sandoris aptartu pagrindu gali būti pripažintas negaliojančiu, kai nustatoma įstatyme – CK 1.91 straipsnyje įtvirtinta minėtų faktų visuma. [...] Įstatymas reikalauja, kad sandoryje išreikšta valia atitiktų jo dalyvių tikrąją valią. Todėl būtina, kad sandorio dalyvių valia formuotųsi normaliai, kad nebūtų išorinių aplinkybių, kurios iškreipia tikrąją valią. [...] Faktinės aplinkybės dėl ieškovės valios formavimosi jai sunkiomis

²⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *B. S. S. v. S. S., D. S. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-421/2009).

²⁷³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos dujos“ v. AB „Kauno energija“* (bylos Nr. 3K-7-378/2005).

aplinkybėmis ir atsakovo žinojimas šių aplinkybių bei pasinaudojimas jomis sudarant sandorį su ieškove aiškiai nenaudingomis sąlygomis pirmosios instancijos teismo priimant sprendimą yra nustatytos. Sprendimu nustatyta, jog dėl šalių tarpusavio santykių ieškovę ištikęs nervinis priepuolis, ko pasėkoje prireikė stacionarinės medikų pagalbos, pergyvenimai dėl šeimos iširimo, neturėjimas kur gyventi buvo aplinkybės, kurioms esant buvo priversta pasirašyti turto dalybų sutartį sau labai nenaudingomis sąlygomis. Taip pat teismo sprendimu nustatyta, kad atsakovas žinojo apie šias aplinkybes, savanaudiškai jomis pasinaudodamas primetė savo valią sudaryti aiškiai nenaudingą turto dalybų sutartį, pagal kurią atsakovui atiteko nekilnojamojo turto už 130 606 Lt, o ieškovei 1000 Lt kompensacija. [...] Esant aptartoms aplinkybėms, pirmosios instancijos teismas ginčo sutartį, kaip sudarytą asmens, kuris dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai sau nenaudingomis sąlygomis, pagrįstai pripažino negaliojančia CK 1.91 straipsnio 1 dalyje numatytais pagrindais“.²⁷⁴ Taigi, matyti, jog pastarojoje byloje buvo pripažinta negaliojančia dėl susidėjusių sunkių aplinkybių turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, pasidalijimo sutartis, pagal kurią atsakovui atiteko nekilnojamojo turto už 130 606 Lt, o ieškovei 1000 Lt kompensacija, kadangi ieškovė buvo prisiėmusi labai vienpusiškus (nepagrįstus) įsipareigojimus, o tokiu būdu sutarties šalių interesų pusiausvyrą yra pažeidžiama.

Kitu Lietuvos teisės instrumentu, atliekančiu *causa* ir *consideration* funkcijas, laikytinas LR CK 6.204 straipsnyje įtvirtintas sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms (*aut. pastaba*). LR CK 6.204 straipsnio 1 ir 2 dalyje numatyta, jog jeigu įvykdyti sutartį vienai šaliai tampa sudėtingiau negu kitai šaliai, ši šalis privalo vykdyti sutartį atsižvelgiant į kitose šio straipsnio dalyse nustatytą tvarką. Sutarties vykdymo suvaržymu laikomos aplinkybės, kurios iš esmės pakeičia sutartinių prievolių pusiausvyrą, t. y. arba iš esmės padidėja įvykdymo kaina, arba iš esmės sumažėja gaunamas įvykdymas, jeigu: 1) tos aplinkybės atsiranda arba nukentėjusiai šaliai tampa žinomos po sutarties sudarymo; 2) tų aplinkybių nukentėjusi šalis sutarties sudarymo metu negalėjo protingai numatyti; 3) tų aplinkybių nukentėjusi šalis negali kontroliuoti; 4) nukentėjusi šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių atsiradimo rizikos.

LR CK komentare prie 6.204 straipsnio nurodoma, jog vykdant sutartį galimi itin dideli sunkumai, dėl kurių besąlygiškas principo *pacta sunt servada* laikymasis pažeistų protingumo, sąžiningumo, ir teisingumo principų bei reikštų sutarties šalių interesų pusiausvyros pažeidimą. LR CK 6.204 straipsnis, be kita ko, numato, jog leidžiama koreguoti sutarties vykdymą atsižvelgiant į pasikeitusias aplinkybes, jeigu ją vykdyti pasidaro sudėtinga. Sutarties vykdymo

²⁷⁴Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *B. B. v. A. B., J. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-47/2004).

varžymu, kuris daro sutarties vykdymą labai sudėtingu, gali būti laikomos tik tos aplinkybės, kurios atitinka visus kriterijus nurodytus LR CK 6.204 straipsnio 2 dalyje. Sutarties vykdymo varžymas turi būti esminis, t. y. toks, kad pažeistų šalių interesų pusiausvyrą, todėl sutarties vykdymas prieštarautų sąžiningumo, protingumo ir teisingumo principams. Minėtos aplinkybės gali turėti įtakos sutarties vykdymo išlaidoms (pvz.: jos dėl žaliavų kainų pasikeitimo rinkoje padidėja kelis kartus) ar sutarties priešpriešinio įvykdymo, kurį gauna kitas asmuo, vertės sumažėjimui (pvz.: dėl didelės infliacijos įvykdymo vertė sumažėja kelis kartus).²⁷⁵ Taip pat dėl pasikeitusių aplinkybių asmuo gali netekti suinteresuotumo gauti iš kitos sutarties šalies priešpriešinį įvykdymą (pvz.: asmuo išsinuomoja ilgam laikui žemės sklypą degalinės statybai, tačiau statyti tame sklype tokio objekto negalima).²⁷⁶ Taigi, aplinkybės turi keisti sutarties vykdymą, t. y. būti tokios, kad asmuo, žinodamas jas sutarties sudarymo metu, nebūtų apskritai sudaręs sutarties arba būtų sudaręs sutartį su visiškai kitomis sąlygomis²⁷⁷. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, šio darbo autorius laikosi pozicijos, jog LR CK 6.204 straipsnyje įtvirtintas sutartinių įsipareigojimų vykdymas pasikeitus aplinkybėms gali būti priskiriamas prie teisės instrumentų, atliekančių *causa* ir *consideration* funkcijas.

Taigi, nors kai kuriose šalyse nepripažįstama *causa* ir *consideration* kaip sutarties elementai, tačiau vis dėl to minėtose šalyse yra teisinių priemonių, kurios būtent ir atlieka *causa* bei *consideration* funkcijas.

²⁷⁵ Mikelėnas, V., *supra* note 246, p. 269.

²⁷⁶ *Ibid.*, p. 269-270.

²⁷⁷ *Ibid.*, p. 270.

6. SUTARTIES ESME AIŠKINANČIOS TEORIJOS

Atsižvelgiant į tai, kokie sutarties elementai laikomi esminiais, yra išskiriamos kelios sutarties esmę aiškinančios teorijos (*aut. pastaba*). Sutarties esmę aiškinančios teorijos savitai pagrindžia sutarties esmę ir jos laikymosi privalomumą.²⁷⁸

Vieni autoriai išskiria teoriją, kuri sutartį laiko savanorišku įsipareigojimo prisiėmimu ir didelį dėmesį skiria asmens valiai, o ši teorija taikoma Vokietijoje, Škotijoje, PECL ir DCFR. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taip pat yra nurodęs, jog sutarties terminas netinka prievolėms, kurios buvo priimtose priverstinai.²⁷⁹ V. Mikelėnas išskiria valios teoriją, kuri esminiu sutarties bruožu laiko susitarimo šalių valią ir teigia, jog sutarties šalies teisės ir pareigos kyla iš jų laisvos valios, ir nurodo, jog ši teorija taikoma ir Prancūzijoje²⁸⁰. Šio darbo autoriaus nuomone, manytina, jog šiuo atveju skirtingi autoriai kalba apie tą pačią vieną sutarties esmę aiškinančią teoriją, kurios esmė laisva asmenų valia, kuri dar taikoma ir Olandijoje (minėta, jog Olandijoje vyrauja valios teorija).

Priešinga ką tik minėtai teorijai yra Anglijos teisėje taikoma sutarties kaip abipuse nauda paremto sandorio teorija, kuri nepripažįsta Vokietijos teisės idėjos, jog nepriverstinio įsipareigojimo prisiėmimo užtenka sutarties galiojimui, kadangi dar turi būti mainai tarp šalių tam tikra nauda. Anglijoje neatlygintinis atstovavimas, pasauga ar dovanojimas (nebent įforminta specialia *deed* forma) nelaikomos sutartimis. Anglijoje vyrauja nuomonė, kad sutartys yra naudos siekimo būdas, kuris pasižymi abipusiškumu.²⁸¹ Sutarties kaip abipuse nauda paremto sandorio teorija dar pripažįstama ir JAV, kadangi ten taip pat, nors ir su tam tikromis išlygomis, taikoma *consideration* doktrina (*aut. pastaba*). V. Mikelėno teigimu, egzistuoja ekonominė teorija, kuri sutarties esmę aiškina naudos siekimu ir sako, jog asmenys, sudarydamos sutartį, siekia ekonominių poreikių patenkinimo²⁸². Galėtume teigti, sutarties kaip abipuse nauda paremto sandorio teorija yra tapati ekonominė teorija, tačiau su kitu pavadinimu.

Kita tarpinė teorija sutartį laiko savanorišku įsipareigojimo prisiėmimu, paremtu *causa* (tikslu, kurio siekia šalys sudarydamos sutartį), todėl ir neatlygintiniai sandoriai laikomi sutartimis (dovanojimas turi būti notarinės formos), o ši teorija taikoma Prancūzijoje ir Italijoje. *Causa* naudinga tuo, jog sutartimis nelaikomi abstraktūs pažadai, kitaip nei Vokietijoje bei Škotijoje.²⁸³ Manytina, jog ši tarpinė teorija Prancūzijoje yra vyraujanti lyginant su pirmąją

²⁷⁸ Mikelėnas, V., *supra* note 16, p. 18.

²⁷⁹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 40.

²⁸⁰ Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 18-19.

²⁸¹ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 41.

²⁸² Mikelėnas, V., *op. cit.*, p. 19.

²⁸³ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *op. cit.*, p. 41.

valios teorija (teorija, kuri sutartį laiko savanorišku įsipareigojimo prisiėmimu), kadangi, kaip jau buvo minėta, *causa* Prancūzijoje turi ypatingą reikšmę – *causa* daro sutartį privaloma (*aut. pastaba*).

V. Mikelėnas dar išskiria konsensualizmo teoriją (savo esme artima valios teorijai), kuri teigia, jog sutartis yra šalių susitarimas, o sutarties šalių teisės ir pareigos kyla iš susitarimo, ir nurodo, jog ji taikoma Prancūzijoje²⁸⁴. Tačiau manytina, jog Prancūzijoje susitarimas nėra esminis sutarties elementas, todėl nėra tikslinga Prancūzijos sutarčių teisei priskirti konsensualizmo teorijos (*aut. pastaba*). Kaip jau buvo minėta, Lietuvoje esminiu sutarties elementu laikomas šalių susitarimas, todėl šio darbo autorius laikosi pozicijos, jog Lietuvoje vyrauja konsensualizmo teorija (*aut. pastaba*).

V. Mikelėnas nurodo egzistuojant Skandinavijos šalyse socialinę teoriją, kuri sutartį laiko vienu iš visuomenės narių bendradarbiavimo priemonių ir nurodo, jog sutarties laikymasis vertingas visai visuomenei²⁸⁵.

P. Tercier teigimu, sutartis nėra vien teisinis terminas, o ekonomine prasme sutartis – mainų pamatas, dėl kurio vystosi ekonomika, sukuriama kažkas vertinga, sociologine prasme sutartis – vienas iš svarbiausių visuomenės elementų, ir socialine prasme – sutarties pagrindu kuriami ir naikinami turtai bei nepritekliai²⁸⁶. Sutartis nebus nekintančiu reiškiniu, jis vis keisis dėl srities, kurioje sudaromos sutartys (ekonominių santykių plėtojimas, naujų sutarčių rūšių sukūrimas), o tai lems sutarties teorijų vertinimą iš naujo ar naujų sukūrimą²⁸⁷. Sutarties sampratai daro įtaką teisės vienodinimo idėjos, taip pat nors ir kritikuojami *causa* ir *consideration*, tačiau artimiausių metu jų nebus atsisakyta. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, abejotina, ar gali būti sukurta visapusiška sutarties teorija, tinkanti visoms valstybėms, o sutarčių įvairovė naudinga dėl praktinių problemų sprendimo: kokie susitarimai privalomi šalims, kokių elementų reikia sutarties galiojimui, kokie reikalavimai iškelti sutarties formai ir panašiai.²⁸⁸

²⁸⁴ Mikelėnas, V. *supra* note 16, p. 18-19.

²⁸⁵ *Ibid.*, p. 18-19, 31.

²⁸⁶ Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A., *supra* note 1, p. 42.

²⁸⁷ *Ibid.*, p. 42-43.

²⁸⁸ *Ibid.*, p. 43.

IŠVADOS

Nagrinėjant sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje prieita šių išvadų:

1. Kontinentinės teisės sistemos valstybėse sutartis apibrėžiama per sandorio sąvoką, Jungtinės Amerikos Valstijos į sutarties apibrėžimą taip pat įtraukia sandorio sąvoką, tačiau Anglijoje, kuri kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijose priklauso bendrosios teisės sistemai, sutarties apibrėžime nevartojamas sandorio terminas;

2. Tiek skirtingų teisinių sistemų valstybėse, tiek tos pačios teisinės sistemos valstybėse sutarties galiojimui būti elementai yra nevienodi, tačiau *soft law* instrumentai (Europos sutarčių teisės principai (PECL) ir Bendrosios pagrindų sistemos projektas (DCFR)) Europai siūlo sutarties elementais laikyti pakankamą susitarimą ir ketinimą (valią) sudaryti sutartį;

3. Abstrakčios naudos kriterijus (*consideration*) yra bendrosios teisės sistemos sukurtas unikalus sutarties elementas, kurio nepripažįsta kontinentinės teisės sistema, tačiau ir jis ne visose bendrosios teisės sistemos valstybėse yra vienodai taikomas, pvz.: Škotijoje abstrakčios naudos reikalavimas netaikomas, Jungtinėse Amerikos Valstijose *consideration* doktrina yra daug mažiau naudojama nei Anglijoje;

4. Sutarties pagrindas (*causa*), kurio nepripažįsta bendrosios teisės sistema, yra sutarties galiojimui reikalingas elementas daugumoje kontinentinės teisės sistemos valstybių teisėje, išskyrus Vokietijoje ir Šveicarijoje, tačiau *causa* doktrina skirtingose kontinentinės teisės sistemos valstybėse yra suprantama skirtingai;

5. *Causa*, skirtingai nei *consideration* doktrina, neužkerta kelio neatlygintinių sutarčių privalomumui, tačiau šios dvi doktrinos, kai jos taikomos savo tikrąją prasme (prigimtimi), panašios tuo, jog ir yra esminiai elementai, kurių buvimas daro sutartį privalomą;

6. Lietuvoje sutartis suprantama kaip laisvų dviejų ar daugiau veiksnų šalių valios suderinimas, siekiantis sukurti tarpusavio teises ir pareigas teisės, o tokia suformuota sutarties samprata išreiškia Europos sutarčių teisės principų, Prancūzijos ir Vokietijos sutarčių teisės idėjas;

7. Lietuvoje sutarties galiojimui pakanka veiksnų šalių susitarimo, o tam tikrais atvejais reikalaujama ir sutarties forma, daugiau nekeliami jokių papildomų reikalavimų, tačiau teismų praktikoje pavieniais atvejais sutarties elementu buvo pripažintas sutarties pagrindas (*causa*);

8. Valstybėse, kuriose *causa* ir *consideration* nelaikomi sutarties elementais, yra teisinių priemonių, kurios atlieka *causa* ir *consideration* funkcijas, t. y. sutarčių teisėtumo

kontrolę, pvz.: Vokietijoje – nepagrįsto praturtėjimo doktrina, Bendrosios pagrindų sistemos projekte – nesąžiningo išnaudojimo doktrina, Lietuvoje – esminės nelygybės ištaisymo mechanizmas.

9. Kontinentinės teisės sistemose galima aptikti valios teoriją, savanoriško įsipareigojimo prisiėmimo, paremtu *causa*, teoriją, konsensualizmo teoriją ir socialinę teoriją, o bendrosios teisės sistemoje – sutarties kaip abipuse nauda paremto sandorio teoriją (ekonominę teoriją), kurios aiškina sutarties esmę.

LITERATŪRA

1. Ambrasienė, D., Baranauskas, E., Bublienė, D., Cirtautienė, S., ir kt. *Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. Ketvirtoji laida.* Vilnius: Mykolo Romerio universiteto, 2009;
2. Ambrasienė, D., Cirtautienė, S., Dambrauskaitė, A., Selelionytė-Drukteinienė, S., Tikniūtė, A. *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva europiniame kontekste.* Vilnius: Justitia, 2013;
3. Aviža, S., Bosaitė, A., Brazdeikis, S., Butov, S. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. Vadovėlis.* Vilnius: Justitia, 2009;
4. Baranauskas, E., Karulaitytė – Kvainauskienė, I., Kiršienė, J., Pakalniškis, V. ir kt. *Civilinė teisė. Bendroji dalis. Antroji laida.* Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008;
5. Beale, H., Fauvargue-Cosson, B., ir kt. *Cases, Materials and Text on Contract Law.* Oxford and Portland, Oregon, 2010;
6. *Bolin Farms v. American Cotton Shippers Ass'n.*, 370 F. Supp. 1353, 1359, (W. D. La. 1974);
7. *Dillwyn v Llewelyn* [1862] EWHC Ch J67;
8. Europos sutarčių teisės principai (prieiga internetu:
<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>);
9. Kadner Graziano, Th. *Comparative Contract Law. Cases, Materials and Exercises.* Palgrave Macmillan, 2009;
10. Kauno apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjos 2011 m. gegužės 10 d. sprendimas civilinėje byloje *I. M. v. J. S. ir kt.* (bylos Nr. 2-1161-513/2011);
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 1999 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. R. J., J. A., D. N., G. K., S. K., tretieji asmenys Vilniaus apskrities viršininko administracijos Vilniaus m. žemėtvarkos ir geodezijos tarnyba, Vilniaus m. 2-ojo notarų biuro notarė* (bylos Nr. 3K-3-582/1999);
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje *B. B. v. A. B., J. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-47/2004);
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Lietuvos dujos“ v. AB „Kauno energija“* (bylos Nr. 3K-7-378/2005);

14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje *A. T., B. T. ir P. T. v. Kauno apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-283/2008);
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *B. S. S. v. S. S., D. S. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-421/2009).
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje *R. V. v. M. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-228/2009);
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje *likviduojama UAB „Tradicija“ v. UAB „LNTV“ ir V.P., trečiasis asmuo – AB SEB bankas* (bylos Nr. 3K-3-353/2011);
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. rugsėjo 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-429/2013;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2014 m. rugsėjo 5 d. nutartis civilinėje byloje *A. B. v. AB DnB bankas* (bylos Nr. 3K-3-391/2014).
20. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74 – 2262;
21. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340;
22. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28 – 810;
23. Mikelėnas, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I tomas. Vilnius: Justitia, 2003;
24. Mikelėnas, V., Rasimavičius, P., Staskonis, V., Taminskas, A., ir kt. *Civilinė teisė*. Vadovėlis. Antrasis pataisytas leidimas. Kaunas: Vijusta, 1998;
25. Mikelėnas, V. *Sutarčių teisė*. Bendrieji sutarčių teisės klausimai: lyginamoji studija. Vilnius: Justitia, 1996;
26. *Morgan Utilities LTD v. Scottish Water Solutions Ltd* (2011);
27. Prancūzijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/.../Code_22.pdf);
28. Prancūzijos kasacinio teismo 1989 m. liepos 12 d. sprendimas;
29. Prancūzijos kasacinio teismo 2007 m. kovo 27 d. sprendimas;
30. *Smith v Hughes* (1871) LR 6 QB 597;
31. Study Group on a European Civil Code and the Research Group on EC Private Law (Acquis Group). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law*.

Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Munich: Sellier. European Law Publisher, 2009;

32. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2013 m. gegužės 2 d. nutartis civilinėje byloje *I. O. v. V. J. Ir kt.* (bylos Nr. 2A-955-302/2013);
33. Vokietijos civilinis kodeksas (prieiga internetu: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/).

ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS

Magistro baigiamojo darbo tyrimo tikslas palyginti sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje, *soft law* instrumentuose. Išnagrinėjus sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę prieita išvadų, jog kontinentinės teisės sistemos valstybėse sutartis apibrėžiama per sandorio sąvoką, Jungtinės Amerikos Valstijos į sutarties apibrėžimą taip pat įtraukia sandorio sąvoką, tačiau Anglijoje, kuri kaip ir Jungtinėse Amerikos Valstijoje priklauso bendrosios teisės sistemai, sutarties apibrėžime nevartojamas sandorio terminas. Skirtingose šalyse sutarties galiojimui būti elementai yra nevienodi, tačiau *soft law* instrumentai (Europos sutarčių teisės principai ir Bendrosios pagrindų sistemos projektas) Europai siūlo sutarties elementais laikyti pakankamą susitarimą ir ketinimą (valią) sudaryti sutartį. Be to, bendrosios teisės sistema abstrakčios naudos kriterijų (*consideration*) laiko vienu iš sutarties elementų, o daugelis kontinentinės teisės sistemos valstybių – sutarties pagrindą (*causa*). Valstybėse, kuriose *causa* ir *consideration* nelaikomi sutarties elementais, yra teisinių priemonių, kurios atlieka *causa* ir *consideration* funkcijas. Taip pat išskiriama keletas sutarties esmę aiškinančių teorijų. Reikšminiai žodžiai – sutarties elementai, *causa*, *consideration*.

The aim of this master thesis research is to compare conception of an agreement with its practical consequences to selected continental and common legal systems in soft law instruments. After analyzing the conception of the contract and its practical consequences it becomes clear that states, in which continental legal system is employed, contract is defined according to the concept of juridical act. The United States of America also include the concept of juridical act into the definition of the contract, while England, though it employs common law system as does US, there is no concept of juridical act in the contract. Elements for a contract to be valid differ from state to state, yet soft law instruments (PECL and DCFR) offer Europe to consider the concepts of sufficient agreement and intention to create a contract as sufficient elements of the contract. Also, common law systems consider the criteria of abstract benefit (consideration) as one of the elements of the contract, while most of the states that employ continental law approve the essence of the contract (*causa*). States, in which *causa* and *consideration* are not considered the elements of the contract, have judicial measures to perform *causa* and *consideration* functions. Theories explaining the essence and the significance of the contract are also discussed. The key words – elements of contract, *causa*, *consideration*.

SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA

Šio magistro baigiamojo darbo „Sutarties koncepcija ir jos praktinė reikšmė kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje“ tyrimo tikslas yra palyginti sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę pasirinktų kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje, taip pat palyginant Europos sutarčių teisės principų (PECL) ir Bendrosios pagrindų sistemos projekte (DCFR) suformuotą sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę. Tyrimo tikslui pasiekti keliami tokie uždaviniai: 1) atskleisti, kaip užsienio valstybėse, PECL ir DCFR apibrėžta sutarties sąvoka; 2) atskleisti sutarties galiojimui būtinus elementus pasirinktų kontinentinės, bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje, PECL ir DCFR, kartu pateikiant panašumus ir skirtumus; 3) atskleisti papildomus sutarties elementus kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje bei pateikti jų panašumus ir skirtumus; 4) atskleisti sutarties sąvoką ir sutarties elementus Lietuvos teisėje; 5) atskleisti teisinės priemones, kurios atlieka *causa* ir *consideration* funkcijas; 6) atskleisti sutarties esmę aiškinančias teorijas kontinentinėje ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, šešios dėstymo dalys, išvados. Įvade iškeliamos baigiamojo darbo problemos, atskleidžiamas temos aktualumas, baigiamojo darbo naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis (nurodomi autoriai, nagrinėję šią temą), darbo reikšmė, iškeliami tikslai ir uždaviniai, nurodomi naudojami metodai ir ginamasis teiginys. Pirmoji dėstomoji dalis skirta nurodyti, kur ir kaip apibrėžta sutarties sąvoka. Antrojoje ir trečiojoje dėstomojoje dalyje atskleidžiama sutarties koncepcijos praktinė reikšmė, t. y. sutarties galiojimui (sudarymui) reikalingi elementai. Ketvirta dėstomoji dalis skirta atskleisti, kur ir kaip apibrėžta sutarties sąvoka, kokie reikalaujami sutarties elementai Lietuvos teisėje, o penktoji dėstomoji dalis atskleidžia teisės instrumentus, atliekančius *causa* ir *consideration* funkcijas. Paskutinėje dėstomojoje dalyje aptariamos sutarties esmę aiškinančias teorijas kontinentinėje ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados.

Išnagrinėjus sutarties koncepciją ir jos praktinę reikšmę kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje prieita išvadų, kad tiek skirtingų teisinių sistemų valstybėse, tiek tos pačios teisinės sistemos valstybėse sutarties galiojimui būti elementai yra nevienodi. Be to, bendrosios teisės sistema pripažįsta abstrakčios naudos kriterijų (*consideration*) kaip vieną iš sutarties elementų, o daugelis kontinentinės teisės sistemos valstybių – sutarties pagrindą (*causa*). Valstybėse, kuriose *causa* ir *consideration* nelaikomi sutarties elementais, yra teisinių priemonių, kurios atlieka *causa* ir *consideration* funkcijas.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

The aim of this master thesis entitled „Concept of a Contract and Its Practical Implications in Continental and Common Law Legal Systems“ is to compare the concept of a contract with its practical implications in selected continental and common law legal systems, also comparing the concept of a contract and practical consequences in Principles of European Contract Law (PECL) and Draft Common Frame of Reference (DCFR). In order to fulfill these declared aims, this research has to: 1) indicate how the concept of the contract in PECL and DCFR is defined in foreign states; 2) indicate the necessary elements for the contract to be valid under selected continental and common law legal systems, PECL and DCFR whilst also presenting similarities and differences between them; 3) indicate additional elements of a contract and present its similarities and differences; 4) reveal the concept of the contract and its elements in Lithuanian law; 5) reveal legal measures, which perform causa and consideration functions; 6) reveal the theories explaining the essence of the contract.

This master thesis consists of introduction, argumentation (divided into six parts), conclusions. In the introduction, the key problems of the thesis, actuality of the thesis, novelty and the level of research (authors having already researched this subject being mentioned) of the subject, the significance of the thesis, object and aims of the thesis and methodology are indicated. In the first part of the argumentation, it is being dealt with how and where the concept of the contract is defined. In the second part and the third part of the argumentation, the practical significance of the concept of the contract is indicated as the elements for the validity of the contract are mentioned. In the fourth part of the argumentation, the position of Lithuanian law as to the concept of a contract is analysed. In the fifth part of the argumentation, legal instruments performing causa and consideration functions are analysed. In the last part of the argumentation, theories explaining the essence and the significance of the contract in continental and common law legal systems are discussed. At the end of the thesis, conclusions are presented.

After analyzing the concept of the contract and its practical implications in continental and common law legal systems, it becomes clear that both in countries belonging to continental law system and in common legal system the elements for the contract to be valid are different. Also, common law system adopts the criteria of consideration as one of the necessary elements of the contract, whilst most of the states of the continental law system follow causa approach. States, in which causa and consideration are not considered as the elements of the contract, have other legal instruments that perform functions similar to those of causa and consideration.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2015-04-27

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas) Teisės fakulteto Civilinės justicijos instituto Civilinės teisės programos studentė Brigita Ramanauskienė, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Sutarties koncepcija ir jos praktinė reikšmė kontinentinės ir bendrosios teisės sistemos valstybių teisėje“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)